

Řád benediktinů a jeho působení v českých zemích. S přihlédnutím k umělecké tvorbě vzniklé na jejich objednávku

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Historie se zaměřením na vzdělávání

Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Denisa Brokešová

Vedoucí práce:

PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Denisa Brokešová**
Osobní číslo: **P17000536**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Historie se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Řád benediktinů a jeho působení v českých zemích.**
S přihlédnutím k umělecké tvorbě vzniklé na jejich
objednávku
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato bakalářská práce bude pojednávat o řádu benediktinů včetně jeho působení v českých zemích. Velký důraz v této práci bude především kladem na výtvarná umělecká díla, která vznikla na jejich objednávku, zahrnující i výtvarnou koncepci děl a jejich autory. V práci budou primárně upřednostňovány oltářní obrazy a dílčí kostelní výtvarné interpretace. Studentka se bude v průběhu zpracování práce řídit pokyny vedoucí práce a bude pravidelně konzultovat její části.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FOLTÝN, Dušan, ed. et al. Otevři zahradu rajskou. 2. vydání. V Praze: Národní galerie v Praze ve spolupráci s Filosofickým ústavem AV ČR v Praze, 2015. ISBN 978-80- 7035-591-6.

KRÜGER, Kristina a TOMAN, Rolf, ed. Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury. V Praze: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-121-8.

MÁDL, Martin, Radka HEISSLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. Benediktini I+II: barokní nástěnná malba v českých zemích. Praha: Academia, 2016, 1063 s. ISBN 978-80-200-2621-7.

Ora et labora: vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu. Editor Markéta JAROŠOVÁ, editor Radka LOMIČKOVÁ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 253 s. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium, vol. 15. ISBN 978-80-7422-246-7.

STEWART, C. Modlitba a komunita - Benediktinská tradice. Praha: Karmelitánské nakladatelství; 2005. ISBN 80-7192-793-7.

ZESCHICK, Johannes Nepomuk. Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě. Vyd. 1. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007. ISBN 978- 80-86882-04-8.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ludka Hrabáková, Ph.D.

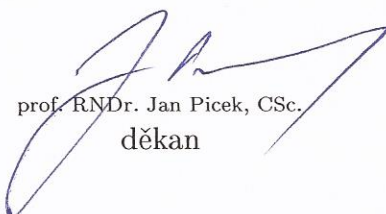
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

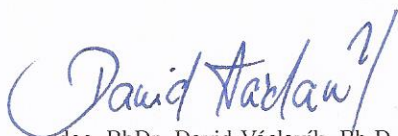
30. listopadu 2018

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 11. prosince 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

5. dubna 2020

Denisa Brokešová

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Luďce Hrabákové, Ph.D., za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při zpracovávání této bakalářské práce. Poděkování patří i zaměstnancům vybraných památkových objektů, kteří mi byli velmi nápomocni během heuristického procesu tvorby celé práce.

Anotace

Bakalářská práce přibližuje benediktinský mecenát a dílčí výtvarné interpretace v českých zemích. Odborný text zahrnuje všeobecně teoretické nastínění a kulturně-historický kontext tématu, od příchodu benediktinů na území raného českého státu, po analýzu dílčích uměleckých objednávek, které vznikly ve vybraných klášterních centrech. Vybrané téma se též snaží poukázat na rozmanitost jednotlivých výtvarných objednávek, jež dodávají každému místu svébytný charakter. Zároveň ale dokládá námětovou i osobnostní propojenost všech benediktinských klášterů. Práce je doplněna obrazovou přílohou, která tvorbu dílčích umělců a pestrost ztvárnění jejich děl navíc doplňuje z vizuální perspektivy.

Klíčová slova

Benediktini, výtvarné umění, umělecká díla, malíři, baroko, benediktinské kláštery, české země, kultura, sv. Benedikt, sv. Vojtěch, mecenášství, klášterní kostely, oltářní obrazy, fresky, malby

Annotation:

This bachelor thesis is approaching benedictine patronage and particular art interpretations, which were created mostly during baroque era in the czech lands. The text includes firstly theoretical and historical background of the topic, which begins at Early Middle Ages, the time when fist benedictines came to the middle Europe and when began their first bigger cultural influence. Then the whole work continues and finishes with analysis of consequences of the mentioned improvement at Early Modern Period, more precisely in baroque era when were created the biggest art orders in chosen monastic centers. Chosen topic is also trying to point at differences and similarities of all artworks in Czech benedictine monasteries. The art interpretations are also showing us a theme and personal connection among all places. The bachelor thesis also includes appendix with photographies which completely concludes the topic from visual perspective.

Key words:

Benedictines, artwork, painters, baroque, benedictine monasteries, czech lands, culture, St. Benedict, St. Vojtěch Adalbert, art patronage, monastery churches, altar paintings, fresco, paintings

Obsah

Úvod	7
1. Původ řádu benediktinů a jeho působení v českých zemích	9
1. 2. Sv. Benedikt z Nursie a počátky jeho učení v českých zemích	9
1. 3. Geneze benediktinského působení od sv. Vojtěcha po současnost	11
2. Benediktini jako mecenáši umění.....	13
2. 1. Ikonografie výtvarných děl benediktinů	14
2. 2. Výtvarní umělci působící ve službách řádu	16
3. Břevnovský klášter a kostel sv. Markéty	19
3. 1. Kulturně-historický kontext břevnovského kláštera	19
3. 2. Umělecký charakter kostela sv. Markéty	20
3. 3. Petr Brandl a oltářní obrazy sv. Markéty	22
3. 4. Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu a klenební výzdoba kostela sv. Markéty	24
4. Sázavský klášter a kostel sv. Prokopa	26
4. 1. Sázavský klášter v kulturně-historickém kontextu	26
4. 2. Kostel sv. Prokopa a vybraná umělecká díla	28
5. Rajhradský klášter a kostel sv. Petra a Pavla.....	32
5. 1. Rajhradský klášter v kulturně-historickém kontextu	32
5. 2. Umělecký charakter kostela sv. Petra a Pavla	34
5. 3. Jan Jiří Etgens a jeho klenební fresky - oltářní obrazy chrámu sv. Petra a Pavla.....	35
5. 4. Josef Winterhalder ml. a Proměnění na hoře Tábor.....	37
5. 5. Trojice malířů poloviny 19. století a rekonstrukce Etgensových portrétů.....	38

6. Kladrubský klášter a kostel Nanebevzetí Panny Marie, sv. Benedikta a sv. Wolfganga.....	40
6. 1. Kulturně-historický kontext kladrubského kláštera.....	40
6. 2. Umělecký charakter kostela Nanebevzetí Panny Marie, sv. Benedikta a sv. Wolfganga.....	41
6. 3. Kosmas Damian Asam a jeho výtvarný odkaz v kladrubském klášterním kostele	43
6. 4. Další drobní malíři a jejich výtvarný odkaz v kladrubském klášterním chrámu	45
7. Broumovský klášter a kostel sv. Vojtěcha	47
7. 1. Kulturně-historický kontext broumovského kláštera.....	47
7. 2. Umělecký charakter kostela sv. Vojtěcha.....	49
7. 3. Jan Stevens ze Steinfelsu a jeho výtvarný odkaz v kostele sv. Vojtěcha	50
7. 4. Václav Vavřinec Reiner a boční oltáře svatovojtěšského chrámu	51
Závěr	53
Seznam literatury.....	54
Tištěné zdroje.....	54
Periodika	56
Elektronické zdroje.....	56
Ostatní zdroje.....	57
Seznam fotografických příloh	59

Úvod

Tématem předložené bakalářské práce je vliv benediktinského mecenátu a kultury na vznik výtvarných celků, časově spadajících převážně do období baroka. Cílem práce je poukázat a analyzovat vybraná výtvarná díla v konkrétních benediktinských klášterních kostelech v Čechách a na Moravě. Předně nejdůležitějším cílem je zobrazit jejich pestrou rozmanitost co do konkrétního ztvárnění děl, dále odrazů tvorby vybraných umělců, až po specifickou námětovou a objednatelskou. Druhým důležitým aspektem práce je také poukázat na kontinuální propojení jednotlivých klášterních objednávek, které tak ve vybraných rovinách tvoří skrytou tematickou i autorskou síť.

Text je rozložen do několika kapitol, jež počínají celkovým kulturně-historickým kontextem působnosti benediktinů na území českých zemí, popisem jejich vlivu na prvotní christianizaci území a prvotní kulturní rozkvět, spjatý nejen s počátky architektonické a výtvarné tvorby, ale i se vzděláváním. Součástí všeobecného kontextu je také základní nastínění vlivu řeholníků na oblast umění, specifickosti jejich ikonografie, jež se odráží ve výtvarných objednávkách a souboru umělců jež pracovali ve službách tohoto řádu.

Následující kapitoly se poté již věnují vybraným klášterním centrům a jejich kostelům, kde jsou představeny jednotlivé výtvarné práce, jejich autoři, náměty, specifika a souvislosti s jinými kostely. Kapitoly ovšem zahrnují také obecný kulturně-historický popis dílčích klášterů, pro lepší pochopení výtvarných realizací. Vzhledem k tomu, že téma benediktinských řádů je velmi široké, jsou zmíněné obecné popisy velmi stručné. Slouží tak primárně pouze pro základní orientaci. Všechny klášterní kostely jsou seřazeny chronologicky od nejstaršího po nejmladší, počínajíce tak břevnovským kostelem sv. Markéty, dále sázavským kostelem sv. Prokopa, rajhradským kostelem sv. Petra a Pavla, kladrubským kostelem Nanebevzetí Panny Marie a broumovským kostelem sv. Vojtěcha konče.

Benediktinských klášterních center bylo pochopitelně na území českých zemí daleko více, pro potřeby této práce jsem však zvolila ty nejvýznamnější, dobře zachovalé, mapující tak souhrnně téměř všechny části našeho území. Vzhledem k širokému záběru tématu ale nevylučuji, že v budoucnu na tuto práci, bude možné navázat popisem dalších klášterních kostelů a jejich výzdoby.

Během tvorby této odborné práce jsem primárně vycházela z řady odborných publikací. V tomto ohledu byla pro mne mimořádně přínosnou práce doktora Martina Mádl a kol., který s tímto tématem již pracoval, a také jednotlivá čísla časopisu Umění AVČR. Dalším důležitým zdrojem pro mne byly osobní návštěvy jednotlivých klášterů a informace, jež mi poskytli jejich zaměstnanci, či některé fondy NPÚ. Neméně důležitým zdrojem práce pak byly i online zdroje, které sehrály též důležitou roli.

Toto téma bakalářské práce jsem si zvolila, protože se zajímám o dějiny umění a také proto, že benediktini představují na tomto poli velmi bohatý zdroj poznání. Druhým relevantním důvodem, jemuž přikládám též rozhodující vliv pro příklon k tomuto tématu, je má volnočasová práce na barokní památce ve východních Čechách, která ale nespadá do pole benediktinského vlastnictví.

1. Původ řádu benediktinů a jeho působení v českých zemích

Benediktini a jejich vliv patří bezesporu mezi jedno z nejkřivějších témat evropské historie. Jejich podíl na utváření moderní podoby kultury, náboženství, politiky a vzdělání je jednoznačně nepostradatelným dílem komplexní „mozaiky“, která utvářela nejen historickou, ale i soudobou podobu evropského řeholního života a společnosti.

O tématu řádu benediktinů, ať již v evropském či domácím kontextu, bylo sepsáno mnoho studií a publikací. Ve své práci se proto budu primárně soustředit na jejich působení v českých zemích, především na jejich vliv v oblasti výtvarného umění při několika vybraných klášterních kostelech. Pro pochopení dílčích výtvarných děl, jimiž se zde budu zabývat, je však nezbytně nutné abych zde nastínila historický kontext, původ i vývoj řádu na našem území. Řád benediktinů totiž nebyl pro české země důležitým pouze z hlediska uměleckého mecenátu, ale především z hlediska religiózního, neboť patřil mezi základní segmenty, které se zasloužily o christianizaci střední Evropy. Ještě před tím než zde budu postupně líčit historické působení řádu v českých zemích, je nutné seznámit se i s jeho původem, a jakým způsobem se vlastně do „české kotliny“ dostal.

1. 2. Sv. Benedikt z Nursie a počátky jeho učení v českých zemích

Termín „řád benediktinů“, v pravém slova smyslu, je velmi diskutabilní. Ačkoliv se používá výhradně ve spojitosti s takovýmto typem společenství a k nalezení je i v řadě informačních zdrojů, skutečnost je komplikovanější. „Řád“ jako takový, totiž v pravém slova smyslu, samotný duchovní otec - sv. Benedikt z Nursie (480-547) nezakládal.¹ Sv. Benedikt je jen tvůrcem řeholí, podle nichž žijí klášterní řeholní společenství, pokračující v odkazu svého duchovního otce. O jeho životním příběhu i pouti ke spáse, jak tomu už bývá v případě mnoha legend, panuje řada spekulací, nejasností a otázek. Sv. Benedikt z Nursie byl typickým představitelem asketického života, jenž proslul zejména svým založením kláštera na hoře Monte Cassino roku 529, v jižní Itálii.² Právě zde zbudoval své první klášterní společenství a

---

¹ ZESCHICK, Johannes Nepomuk. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007, s. 41.

² KRÜGER, Kristina, Rainer WARLAND a Achim BEDNORZ. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. Editor Rolf TOMAN. V Praze: Slovart, 2008, s. 23.

sepsal svých 73 pravidel mnišského života.³ Jeho pravidla však částečně vychází z mnohem starších učení, sahajících až do 4. století či k učení egyptských mnichů.⁴ Cesta k tomuto cíli však nebyla snadná, protože se Benedikt musel na své cestě potýkat s řadou potíží. Mezi nejznámější patří především opakované pokusy o jeho zavraždění (např. ve Vicovaru), jimž vždy unikl údajně jen kvůli svému mytickému předurčení.⁵

Hlavním prvkem duchovního života sv. Benedikta a později i od jeho učení se odvíjejících společenství, byla modlitba. *Officium divinum* se uskutečňuje sedmkrát denně, včetně noční vigilie.⁶ Počet modliteb je pak odvozen od slov žalmu „*Sedmkrát za den tě chválím za tvé spravedlivé soudy*” (Žalm 119, 164).⁷ K systému modliteb se pak přidává i striktně střídám konzumace potravin a den povětšinou vyplněný prací, duchovní i fyzickou.⁸ Odtud pochází známé latinské „*Ora et labora*” („Modli se a pracuj”), pojící se s benediktinským řádem. Klášter a s ním i řehole sv. Benedikta téměř zmizely ze světa v okamžiku, kdy klášter čelil nájezdům germánských Langobardů na konci 6. století.⁹ Tehdejší papež Řehoř Veliký však sympatizoval s učením sv. Benedikta, proto mu také věnoval kapitolu ve svých proslulých *Dialozích*, kde Řehoř vypravuje příběhy o italských světcích.¹⁰

Podobně jak se šířila christianizace tehdejší Evropou, zejména skrze misijní činnost, šířila se pomalu i Benediktova řehole z Itálie. Do českých zemí se poprvé dostala v průběhu 9.-10. století a zasloužila se o to především řezenská diecéze společně s klášteřem v

---

³ IBID

⁴ KOLDINSKÁ, Marie, Vladimír KUČERA a Čestmír FRANĚK. *Historie.cs - Modli se a pracuj*. In: Česká televize [online]. 2019, 13. 12. 2014 [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/214452801400034/>.

⁵ *Svatý Benedikt: Zakladatel benediktinského řádu*. In: ŽivotopisyOnline.cz [online]. 2019 [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/sv-benedikt-480-213543-nl/>.

⁶ KRÜGER, WARLAND, BEDNORZ, c. d., s. 23; pozn. *officium divinum* - denní modlitba.

⁷ *Otevři zahradu rajskou*. 2. upravené vydání. Editor Dušan FOLTÝN, editor Jan KLÍPA, editor Pavlína MAŠKOVÁ, editor Petr SOMMER, editor Vít VLNAS. V Praze: Národní galerie v Praze ve spolupráci s Filosofickým ústavem AV ČR v Praze, 2015, s. 109.

⁸ IBID, s. 110-113.

⁹ KRÜGER, WARLAND, BEDNORZ, c. d., s. 24.

¹⁰ KAŠKA, Pavel. *Život a pontifikát Řehoře Velikého* [online]. Praha, 2013 [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/59002>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Th.D., Ph.D., s. 35-36.

Niederalteichu, odkud putovaly misijní konventy na pohanský východ.¹¹ Do církevní sféry vlivu biskupství v Řeznu spadaly tehdejší „Čechy“ od okamžiku prvotního kontaktu, k němuž došlo pravděpodobně známým křestem čtrnácti českých knížat roku 845.¹² Ze sféry vlivu Řezna se podařilo vymanit až teprve se založením vlastního pražského biskupství, iniciovaného knížetem Boleslavem II. roku 973.¹³ Vlivnou institucí pro zdejší komunitu benediktinů však Řezno zůstalo nadále. Nejvíce patrný bude tento fakt na příkladech kladrubského a břevnovského kláštera.¹⁴

1. 3. Geneze benediktinského působení od sv. Vojtěcha po současnost

Od prvotního kontaktu došlo velmi brzy i k založení prvního benediktinského kláštera. Nejednalo se ale o mužský klášter, nýbrž o ženský klášter benediktinek na Pražském hradě, který vznikl roku 976 na popud sestry knížete Boleslava II. Mladý, a jehož řeholní ženská větev se vázala na sv. Scholastiku, sestru sv. Benedikta.¹⁵ Mladin bratr Boleslav II. za ní ale dlouho nezaostával a v roce 993, společně s druhým pražským biskupem sv. Vojtěchem Slavníkovcem, založili první mužský benediktinský klášter v Břevnově.¹⁶ Pod jeho správu pak spadala řada dceřiných klášterů v českých zemích, které v následujících staletích spravovali tamní opati. Právě proto je také v pozdějších dekádách označován jako tzv. *archistérium*.¹⁷ Řád benediktinů od těchto památných okamžiků započal klášterní prvenství na půdě raného českého státu a to si udržel až do 12. století, kdy začala přicházet nová řeholní společenství jako např. cisterciáci nebo premonstráti.¹⁸

---

¹¹ *Ora et labora: vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*. Editor Markéta JAROŠOVÁ, editor Radka LOMIČKOVÁ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 12.

¹² FOLTÝN, Dušan. *Pronikání benediktinů do Čech a střední Evropy*. In: Dějiny a současnost: Benediktini ve středověku. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, 36(10), 14-17., s. 14.

¹³ Otevři zahradu rajskou..., c. d., s.

¹⁴ pozn. Kladruby - součástí tamního patrocina kostela je i zasvěcení sv. Wolfgangovi, biskupovi řezeňskému; Břevnov - vazba na eremitu Vintíře (Gunthera), pocházejícího z bavorského Niederalteichu.

¹⁵ KOLDINSKÁ, KUČERA, FRANĚK, c. d., URL - <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/214452801400034/>

¹⁶ FOLTÝN, c. d., s. 15-16.

¹⁷ viz podkapitola - 3. 1. Kulturně-historický kontext břevnovského kláštera.

¹⁸ Otevři zahradu rajskou..., c. d., s. 73.

Za jeden ze „zlatých věků“ českých benediktinů lze označit období vlády Karla IV., kdy kláštery prosperovaly po hospodářské i kulturní stránce.¹⁹ Temným obdobím nejen pro benediktiny, ale i pro řadu dalších řádů, byly naopak husitské války a o něco pozdější třicetiletá válka, která zdejší komunity včetně jejich umělecko-historického odkazu téměř zlikvidovaly.²⁰ Druhým „zlatým věkem“, jemuž bude v této práci věnován největší podíl, bylo baroko. Období sice rekatolizační, pro mnoho obyvatel českých zemí nesnadné, ovšem okázale jedinečné z hlediska uměleckého. Definitivní zkázou pro většinu benediktinských klášterů byly pak především josefínské reformy a po druhé světové válce nastupující komunistický režim. Do dnešních dnů proto přetrvaly pouze tři stále aktivní konventy - Břevnov, Rajhrad a Emauzy.²¹

V souvislosti s pojednáním o benediktinských řeholnicích je nutné si ještě uvědomit, že ne všechny kláštery v Čechách a na Moravě spadaly do stejného duchovního okruhu. V českých zemích lze rozlišit tři základní okruhy, které se prolínaly, avšak vzájemně se zároveň lišily interpretací některých částí duchovního života. Jedná se o okruhy reformních proudů klášterů v Gorze, Cluny a Hirsau. Tyto tři proudy vznikly v průběhu 10.-11. století, kdy tradiční řehole sv. Benedikta byla na ústupu vlivem ničivých nájezdů barbarských Normanů, duchovní život upadal a byla potřeba jej reformovat.²² Gorzská reforma byla charakteristická především svojí propanovnickou orientací a spoluprací mezi duchovními a světskými představiteli.²³ Clunyjská reforma byla naproti tomu zcela nezávislá na světské moci, kterou zde nahrazovala moc papežská.²⁴ Ke clunyjskému okruhu patřil ve svých prvotních fázích Břevnov, který později spadal spíše pod okruh gorzský. Tam patřily také kláštery Ostrov u Davle, Rajhrad či Hradisko.²⁵ Reformní proud z Hirsau byl o něco mladší než předchozí dva

---

¹⁹ ZESCHICK, c. d., s. 23.

²⁰ IBID, s. 26.

²¹ IBID, s. 30-31.

²² KRÜGER, WARLAND, BEDNORZ, c. d., s. 72-73.

²³ FOLTÝN, c. d., s. 16-17.

²⁴ KRÜGER, WARLAND, BEDNORZ, c. d., s. 73-75.

²⁵ ZESCHICK, c. d., s. 128.

zmíněné. Vycházel převážně z clunyjské reformy. V českých zemích patřil k okruhu Hirsau např. klášter v Kladrubech nebo v Postoloprtech.²⁶

2. Benediktini jako mecenáši umění

Řád benediktinů nebyl znám jen kvůli svojí duchovní činnosti a všeobecně platné podpoře vzdělávání či skriptorijní tvorbě. Pole na němž zaujalo výsadní postavení nejen jako bratrstvo, ale také jako mecenáš, bylo především umění. Právě umění bylo jedním z klíčových způsobů, jak zapůsobit na smysly člověka, což si řeholní objednavatelé velmi dobře uvědomovali. Historie řady uměleckých výtvorů je široká, a proto se pro potřeby své práce zaměřím zejména na výtvarná díla období baroka, kdy benediktini v českých zemích na tomto poli působení započali novou kapitolu. Na toto období bych se ráda zaměřila už jen z prostého důvodu, že z předchozích epoch, které prošly ničivými boji husitů, třicetiletou válkou a podobnými pohromami, se z původních románsko-gotických památek mnoho nezachovalo.²⁷ A to ať již na poli architektonickém tak i výtvarném.

Barokní éra byla obdobím, kdy katolická církev téměř monopolizovala umělecký patronát. Klášterní mecenát se zaměřoval zejména na zdůraznění vztahu mezi světskou a duchovní mocí, posvátným a profánním. Řeholní domy započaly rozsáhlé přestavby doplňované bohatými výzdobami od nejpřednějších umělců své doby.²⁸ Údělem baroka jak velmi výstižně podotkl Jan Rojt byla snaha přiblížit člověku nebe a zhmotnit duchovno.²⁹ Lze tedy skutečně nazývat baroko dobou „temna“? Především je nutné uvědomit si, kdo jej vnímal touto perspektivou a v jakých církevních proudech se pohybujeme. Pochopitelně pro stoupence utrakvistů, evangelíků či jiných náboženských denominací období pobělohorského, dobou „temna“ bylo. Lze však toto tvrzení aplikovat na všeobecné universum jímž je umění?

Důležité je také poukázat na často zdůrazňovanou roli baroka jako manipulátora, ovládajícího prostou lidskou duši skrze estetickou libost přítomnou zvláště v církevních prostorech. Benediktinské umění však podle Pavla Preisse žádný striktně manipulativní

---

²⁶ IBID

²⁷ ZESCHICK, c. d., s. 59.

²⁸ PAVELKOVÁ Jinra. *Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 25-26.

²⁹ ROYT, Jan a Jiří PRINZ. *Baroko chtělo přiblížit nebe člověku*. In: Katolický týdeník. 2011, 22(34), s. 4.

charakter nevykazovalo. Benediktini se spíše projevovali velmi svébytně. Nic jako univerzální benediktinské umění nelze definovat, protože každý výtvor, který vznikl, byl specifický pro příslušnou komunitu i místo své působnosti.³⁰ Mezi nejčastější výtvarné objednávky řeholníků patřily především oltární obrazy, kostelní fresky, gratulační obrazy a soukromé portréty. Právě u posledního typu objednávky ze zmíněného výčtu bych se pozastavila. Jestliže hovoříme o portrétech, dojdeme leckdy k zajímavým postřehům, kdy umělecký mecenáš nemusel mít nutně záměr upřímného zvelebování, nýbrž charakter vlastního zviditelnění vybrané osoby. Takovýto příklad lze uvést u rajhradského opata Otakara Conrata, o němž se v práci ještě zmíním.³¹ Naopak pokud budeme mluvit o opatech, kteří primárně cílili na všeobecně nutné zvelebení, bude v této práci věnována pozornost především břevnovsko-broumovskému opatovi Otmarovi Zinkemu, který se neobyčejně zasloužil o proměnu benediktinského prostředí po stránce výtvarné, v českých zemích 18. století.³²

Benediktinské mecenášství bylo nejen nástrojem rapidní změny a zkrášlení dílčích míst i krajiny, ale také způsobem svébytného vyjádření, umožňujícího se projevit i mimo ryze duchovní oblast a zapsat se tak nesmazatelně do dějin.

2. 1. Ikonografie výtvarných děl benediktinů

Oltární a dílčí kostelní výtvarná díla, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, tvořila jeden ze základních kamenů benediktinských objednávek. Právě jejich hlavní tématické a základní ikonografii, s níž se setkáme v jejich klášterních kostelech, bych se ráda věnovala v této podkapitole. V ikonografii převážně dominovala témata odrážející duchovno a individualitu dílčích klášterů, jejich hlavních reálných i legendárních osobností, posvátných činů, okamžiků, setkání, událostí a symbolů, jež neodlučitelně patří k benediktinskému životu.

Z osobností, s nimiž se v této ikonografii setkáme, budou předně zastoupena různorodá vyobrazení duchovních otců zakladatelů. Z našeho domácího prostředí výsadní privilegium zaujímají portréty především dvou patronů českých zemí sv. Vojtěcha, sv.

---

³⁰ MÁDL, Martin, Radka HEISSELOVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini I: barokní nástěnná malba v českých zemích*. Praha: Academia, 2016, s. 30-32, 67.

³¹ PAVELKOVÁ, Jindra, c. d., s. 112.

³² VILÍMKOVÁ, Milada a Pavel PREISS. *Ve znamení břevna a růží: Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*. Praha: Vyšehrad, 1989, s. 72-73.

Prokopa či legendárního eremity Vintře (Gunthera), který sice nepocházel z našich zemí, ale zapsal se do života benediktinů právě zde.³³ Ze zahraničních duchovních otců, patronů, kteří jsou ve výtvarných námětech zastoupeni, je nutné zmínit sv. Benedikta, autora řeholních pravidel, sv. Alexia a Bonifáce, odkazujících na pamětní italský klášter, kde sv. Vojtěch pobýval při svém prvním odchodu, řezenského biskupa sv. Wolfganga, sv. Anstáze (Radla, Astrika), prvního břevnovského opata a Pět sv. bratří sv. Vojtěcha, kteří s ním padli při misiích v pohanském Pobaltí.³⁴

S velkým počtem ženských duchovních postav se v prostředí benediktinů příliš nesetkáme. Výjimku tvoří ikonografie zasvěcené sv. Hedvice Slezské (Jadwize), původní zakladatelce slezského kláštera v Lehnickém Poli, sv. Markétě a sv. Scholastice, sestře sv. Benedikta, zakladatelce ženského proudu tohoto řeholního společenství.³⁵

Specifickou roli v benediktinské ikonografii tvoří zobrazení světských otců zakladatelů, dobrodinců a panovníků, na jejichž popud kláštery vznikaly. Z výčtu jmen uvedu především knížete Boleslava II., Vratislava I., Břetislava I., Přemysla Otakara I., Rudolfa II., Ferdinanda II. a Leopolda I.³⁶ Zde se ukazuje jeden z typických rysů benediktinské ikonografie, tj. propojování benediktinských svatých se sborem českých svatých i světských patronů.³⁷

Poslední část této podkapitoly bych ráda věnovala také poslednímu souboru námětů, vyskytujících se v benediktinské ikonografii a které spadají výlučně do své vlastní kategorie. Do tohoto souborného celku lze zařadit úctu k mariánskému kultu, zvláště pak k Panně Marii benediktinských rozkoší či k Panně Marii Bolestné, úctu ke sv. Kříži, k počtě Kristova utrpení a soubor vyobrazení spojených s významnými opaty, kteří se ve valné většině případů zasloužili o výjimečné počiny spojené s proměnami jednotlivých klášterů.³⁸

---

³³ Ora et labora ..., c. d., s. 46, 52, 57.

³⁴ IBID, s. 48, 49, 50, 60.

³⁵ IBID, s. 65.

³⁶ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, c. d., s. 55.

³⁷ Ora et labora, ..., c. d., s. 65-67.

³⁸ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, c. d., s. 49, 50, 60.

V řadě kostelů se ale vyskytují i ikonografická specifika nepatřící do žádné z uvedených kategorií. Tento přehled je proto ryze orientační, sloužící k lepšímu pochopení dílčích výtvarných děl, nikoliv absolutní.

2. 2. Výtvarní umělci působící ve službách řádu

Důležitou roli při tvorbě uměleckých děl nemají pouze jejich objednatelé, nýbrž především jejich autoři, kteří do děl vkládají část sebe samých, svého talentu a osobitosti. V této podkapitole bych proto ráda shrnula ve stručnosti základní jména vynikajících dobových malířů, bez nichž by žádný z kostelů benediktinů či jiných řeholníků nezískal ten pravý lesk a neutkvěl by v paměti po staletí do současnosti, kdy nám připomínají sílu dějin, naší kultury či prostou mystičnost dávných dob. Autorů, o nichž by se dalo pojednávat je bezpochyby velmi široké spektrum, od amatérů po mistry svého řemesla. Hlavní pozornost zde bude především věnována slavné trojici, která proslavila nejen sebe, ale především benediktiny. Do této trojice řadíme Petra Brandla, Václava Vavřince Reinera a Cosmu Damiána Asama. Shodou okolností všichni tři působili ve službách již stručně představeného opata Otmara Zinkeho.³⁹

První muž ze zmíněného výčtu neproslul sice příliš dobrou pověstí jako člověk ani jako spolehlivý dlužník. V čem ale skutečně zastával přední místo, tím byl jeho neobyčejný výtvarný talent promítající se do děl vytvořených zejména pro břevnovské benediktiny. Kdy Petr Brandl vstoupil do služeb tohoto řádu není jasno, orientačně lze ale jeho tvorbu zařadit do počátku 18. století, kdy se objevují první portrétové zakázky.⁴⁰ Dílo, jemuž zde bude věnována zvlášť pozornost, je cyklus šesti bočních oltářních obrazů, které zhotovil Brandl pro břevnovský kostel sv. Markéty.⁴¹ Ačkoliv tento s nadsázkou řečený „český Caravaggio“ neabsolvoval žádné výtvarné zahraniční studium jako jeho tehdejší kolegové, talentem a prožitkem některých obrazů jim mohl v lecčem konkurovat. Velmi dobře uměl rozpoznávat rozmanitost lidských osudů, což dokázal znamenitě inkorporovat i do vyobrazení bájných či biblických událostí.⁴²

³⁹ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 215.

⁴⁰ IBID

⁴¹ BLAŽÍČEK Oldřich J., Jan ČEŘOVSKÝ a Emanuel POCHE. *Kláster v Břevnově*. Praha: Nakl. Václava Poláčka, c. d., s. 43.

⁴² NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Odeon, 1974, s. 93.

Druhou významnou výtvarnou osobností byl po odchodu Brandla Václav Vařinec Reiner, proslulý svými pracemi v broumovském a lehnickém klášteře.⁴³ I navzdory tomu, že se prvotní zakázky kvalitou nedaly srovnat s Brandlovými pracemi a i když Reiner nikdy nezískal možnost namalovat hlavní oltářní obraz v žádném z těchto dvou klášterů, získaly i jeho práce svůj význam.⁴⁴ Zatímco Reinerův vzor, Petr Brandl, vynikal spíše na poli portrétů, Reiner vynikal především jako autor monumentálních nástěnných maleb a krajinář, čímž se proslavil v dobách velké plurality výtvarných proudů.⁴⁵

Třetím a posledním slavným mužem tohoto celku, proslulým zejména svými pracemi v Kladrubech a Lehnickém Poli, byl Cosmas Damian Asam. Tento Reinerův dobový konkurent se do českých zemí dostal poprvé roku 1725, především díky vlivným stykům místní komunity s Bavorskem a Švýcarskem, kde již léta působil ve službách tamních benediktinů.⁴⁶ Od svých dobových kolegů se lišil nejen citovou něhou prokazatelnou ve své tvorbě, ale i výtvarným zahraničním vzděláním získaném na římské akademii Santa Lucca. Spolu se svým bratrem Egidem Quirinem se stali v prvním polovině 18. století obávanými konkurenty pro místní uměleckou sféru.⁴⁷

Jak již bylo zmíněno, právě této trojici a jejich dílům bude v práci věnována primární pozornost. V žádném případě ale nelze opomenout též díla předních freskařů, tvůrců nástropních a nástěnných maleb. I ti měli stejně důležitou a nepostradatelnou roli při utváření finální podoby kostelů. V rámci břevnovsko-broumovského archistéria v Čechách zde budou zmíněni muži jako Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu, Jan Ignác Pěšina, Josef Hager, Jan Petr Molitor a Johann Benedikt Weissner.⁴⁸ Naopak z malířů moravských benediktinů budou mít nezastupitelnou roli Jan Jiří Etgenz a Josef Winterhalder ml., proslulí svými pracemi v rámci rajhradského opatství.⁴⁹

---

⁴³ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 222.

⁴⁴ IBID, s. 222-226.

⁴⁵ NEUMANN, c. d., s. 100-104.

⁴⁶ MÁDL, HEISSELOVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, c. d., s. 91-92.

⁴⁷ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, heslo Asam, Druhý díl, Alqueire - Ažušak. Praha: Paseka, 1996, s. 825.

⁴⁸ MÁDL, HEISSELOVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, c. d., s. 89-97.

⁴⁹ IBID

Jmenovat by bylo pochopitelně možné mnoho dalších malířů, jejichž jména jsem zde opomenula, ale to pouze z důvodu, že se věnovali přednostně nástěnným malbám v odlišných dílčích prostorech jednotlivých klášterů, nikoliv jen v kostelech samotných.

3. Břevnovský klášter a kostel sv. Markéty

3. 1. Kulturně-historický kontext břevnovského kláštera

Pro pochopení výtvarné koncepce kostela sv. Markéty a jejích dílčích výtvarných prvků, je nutné si v této úvodní kapitole stručně charakterizovat kulturně-historický kontext, v němž tato brilantní díla vznikla. Břevnovský klášter byl s největší pravděpodobností založen roku 993 knížetem Boleslavem II. a druhým pražským biskupem sv. Vojtěchem Slavníkovcem, na což odkazuje i zakladatelská bula papeže Jana XV. S absolutní jistotou však tento rok nelze označit za fakt, protože mnoho dokumentů vztahujících se k založení kláštera, se nedochovalo v originále.⁵⁰ K tomuto legendárnímu okamžiku se vztahuje i jeden z obrazů, nacházející se v hlavním kostele sv. Markéty, jemuž se budu podrobněji věnovat později.

Ačkoliv je založení zahaleno mnoha nejasnostmi, lze s jistotou konstatovat jeden fakt. Břevnov je jednoznačně nejstarším mužským benediktinským klášterem v českých zemích. Právě kvůli tomuto privilegii se později stal i tzv. *archisteriem* - hlavním a mateřským klášterem většiny založených opatství benediktinů v českých zemích.⁵¹ Důležité je ještě podotknout, že břevnovský klášter náležel do reformního okruhu kláštera v Gorze a byl velmi blízce spjat s opatstvím sv. Emmerama v Řezně i s klášterem benediktinů v jihobavorském Niederalteichu.⁵² Právě odtud totiž přišli první benediktini do českých zemí. První mniši kláštera a s nimi i první opat Anastáz jsou však spojováni až s návratem sv. Vojtěcha z Itálie, kam odešel v důsledku jistého zklamání z místních poměrů v křesťanské církvi.⁵³

První románský, později gotický klášterní kostel sv. Benedikta, Bonifáce a Alexia se spolu s celým areálem těšil relativně hojnému rozkvětu až do dob husitských válek. Se středověkou fází je spojeno i jméno prvního uměleckého mecenáše, opata Bavora, z jehož dob se zachovala jen kamenná náhrobní deska Vintířova.⁵⁴ Jak již bylo naznačeno, husitské války poznamenaly Břevnov nesmazatelnou stopou, kdy byl téměř do základů vypleněn a průběžně

---

⁵⁰ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 32-33.

⁵¹ IBID, s. 15.

⁵² Ora et labora..., c. d., s. 12.

⁵³ STEHLÍKOVÁ, c. d., s. 1.

⁵⁴ BLAŽÍČEK, ČEŘOVSKÝ, POCHE, c. d., s. 19.; pozn. Vintíř (Gunther) byl bájným eremitou, který byl spjat s břevnovským klášterem. Pohřben zde byl na popud knížete Břetislava I.. Osobnost Vintířova je spjata se zázraky a ačkoliv se jedná o neoficiálně kanonizovaného světce, v řadách břevnovských benediktinů se jeho kultu drží velké úctě.

drancován až do konce třicetileté války.⁵⁵ S nástupem novověku došlo k novému zasvěcení kláštera, včetně zbudování nového kostela sv. Markéty. Tyto rozsáhlé přestavby se udály za opata Wolfganga Zelendera.⁵⁶ Teprve s nástupem baroka se na arcipostství objevila největší břevnovská jména. Od konce sedmnáctého století a v průběhu století osmnáctého se nejen v rámci kláštera, ale zejména na kostele udála řada radikálních proměn.

První osobou, kterou by bylo vhodné spojit s tímto neobyčejným rozkvětem, byl Tomáš Sartorius, který zasvětil svůj život obnově celé české benediktinské provincie.⁵⁷ Největším zlomem pro benediktinské umělecké mecenášství se stal nástup Sartoriova pokračovatele, Otmara Daniela Zinkeho. Právě jeho odkazu se v této práci budu věnovat primárně. S nástupem Zinkeho v roce 1700 počíná éra barokních uměleckých zakázek. Odehrály se proměny v široké škále celého spektra umění, od pole výtvarného, po architektonické, sochařské a dřevořezbářské.⁵⁸ Pro své zakázky v Břevnově si objednával ty největší umělecké osobnosti své doby. Z malířské tvorby jimi byli především: malíř Petr Brandl, freskař Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu, malíř Jan Pěšina a Josef Hager.⁵⁹ Z mladšího období, tj. z poloviny 19. století se též jedná o tvorbu Augustina Hübnera, který na kostelních malbách provedl sice malé změny, ovšem klíčové.

Klášter i jeho kostel si až na drobné dílčí zásahy zachoval svůj původní charakter do dnešních dnů. Jeho současná podoba odpovídá barokním návrhům. Přežil období josefínských reforem, dvou světových válek i totalitní komunistický režim. Podobně jako v Rajhradě či Emauzech, je i zde část konventu stále aktivní.

3. 2. Umělecký charakter kostela sv. Markéty

Komplexní historie kostela sv. Markéty zahrnuje velmi široký záběr informací a proměn. O celé genezi se zde proto nebudu zmiňovat do podrobností. Klíčovým je pro tuto práci období baroka, kdy celý klášter i s kostelem zažil „zmrtvýchvstání“. Tehdy kostel získal svoji

---

⁵⁵ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 44.

⁵⁶ IBID, s. 47-51.

⁵⁷ IBID, s. 62-63.

⁵⁸ BLAŽÍČEK, ČEŘOVSKÝ, POCHE, c. d., s. 21.

⁵⁹ STEHLÍKOVÁ, c. d., s. 2, 8, 31, 32.

definitivní podobu, navrženou a realizovanou nejprve novoměstským stavitelem Paulem Ignazem Beyerem, později Kryštofem Dientzehoferem.⁶⁰ S výtvarnou výzdobou interiéru kostela se započalo roku 1716, kdy ještě probíhaly stavební práce. Jak již bylo vylíčeno v předchozí kapitole, hlavní podíl na výtvarných pracích kostela mělo především pět mužů, jejichž tvorbu částečně představím v této kapitole. Dílu Steinfelse a Brandla bych se ještě ráda věnovala zvlášť.

Z chronologického hlediska lze uvést jako prvního Jana Jakuba Stevense ze Steinfesu (1651-1730). Ten svoji smlouvu se Zinkem uzavřel již roku 1716, v této době ovšem nepracoval ještě na svých klenebních freskách.⁶¹ Souběžně s tím pak probíhaly práce Jana Ignáce Pěšiny, který je autorem čtyř iluzorních oltářů, jež tvořily podklad pro Brandlovy oltářní portréty. Jedná se o iluzivní oltáře sv. Václava, sv. Otmara, sv. Vojtěcha a sv. Prokopa s bl. Vintířem.⁶² Většina těchto iluzorních oltářů má velmi podobných charakter. Na první pohled se jeví jeho oltáře jako mramorové, po barevné stránce červeno-šedo-zelené, při bližším pohledu ale zjistíme, že se jedná jen o napodobeniny mramoru.⁶³ Oltáře jsou propojené a podpírané mohutnými sloupy po obou stranách, na jejich soklech jsou pak domalovány postavy jednotlivých apoštolů z dílny Augustina Hübnera, zhotovené technikou *grisaille*.⁶⁴ Celý oltář pak dovršují dílčí kartuše v čele s různými motivy, obklopené po obou stranách andílky a vše je zakončeno ozdobným prvkem se zářícími paprsky, které se často nesou v duchu sv. Kříže s heslem CSPB.⁶⁵ Jednotlivé oltáře by bylo možné samozřejmě rozvést do větších podrobností podle jejich motivů, pro potřeby této práce bude však postačující tento stručný popis.

Třetím z „drobnějších“ malířů, alespoň co se týče prací v kostele sv. Markéty, byl Josef Hager. Tento úspěšný žák malíře Jana Karla Kováře, specializující se především na kvadraturní iluzionismus či jevištní dekorace, se v břevnovském kostele zasloužil především o

---

⁶⁰ ROYT, Jan, Ondřej KOUPIL a Michaela ANTŮŠKOVÁ. *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život*. V Praze: Benediktinské arcidiecézní úřad, 2002, s. 11-12.

⁶¹ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 213.

⁶² MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, c. d., s. 91, 162-165.

⁶³ IBID

⁶⁴ ROYT, KOUPIL, ANTŮŠKOVÁ, c. d., s. 21.; pozn. *grisaille* - malba v šedém tónu napodobující reliéf.

⁶⁵ IBID; přelož. lat. Crux Sanctis Patris Benedicti.

Náhrobek bl. Vintíře a jeho nástěnnou malbu.⁶⁶ Hagerova iluzionistická tvorba má spíše dekorativní charakter, užíval též četných perspektivních zkratk, jimiž zvyšoval prostorový dojem.⁶⁷ Právě tato prostorová manipulace je patrná na nástěnné malbě náhrobku v kostele sv. Markéty. Nástěnná malba zde představuje pohled do původního gotického chrámu sv. Markéty z perspektivy vchodové části, kde se před člověkem vstupujícím dovnitř objeví tento malebný prostor, lemovaný gotickými klenbami. Kompozici celé malby dotváří náhrobek bl. Vintíře, situovaný v pravé části malby, vystupující do prostoru. Celý koncept je pak zakončen nápisem v čelní části, kde se píše „*B. GVNTHERI HEREMITAE/GLORIOSA SEPVLCHRALIS MEMORIA RESTAVRATA A. MDCCLXI. SUB FREDERICUS ABBAS BRZEVNOVIENSIS*“.⁶⁸

3. 3. Petr Brandl a oltářní obrazy sv. Markéty

Charakter Brandlovy tvorby zde již byl vylíčen v druhé kapitole. Důležitější proto nyní bude zaměřit se na jeho břevnovská díla par excellence. Tamní sérii obrazů, zhotovenou v letech 1718-1719, tvoří šest oltářních obrazů, zasvěcených nejdůležitějším osobnostem kláštera a benediktinského mnišství.⁶⁹ Díla lze zařadit do vrcholné tvorby českého barokního umění, kdy nevznikají jen portrétistické, ale i sochařské a architektonické klenoty v celém rozsahu českých zemí. Patrně jsou v břevnovských dílech pociťována lidská bolest, utrpení a smrt. Mohou snad i částečně reflektovat autorovy vnitřní prožitky, stavy a vzpomínky, které nebyly vždy pozitivní a které jsou zejména pro umělce tvorbou rozhodující.⁷⁰

Prvním ze série oltářů je legendární Setkání sv. Vojtěcha s knížetem Boleslavem II. u břevnovské studánky.⁷¹ Jeho námět se váže k známé legendě. Podle této legendy měli oba

---

⁶⁶ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA c. d., s. 98, 166.

⁶⁷ LOKŠOVÁ, Bc. Pavlína. *Život a dílo pozdně barokního malíře Josefa Hagera* [online]. Praha, 2014 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/143533/>. Diplomová práce. Univerzita Karlova; Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Jana Zapletalová, Ph. D., s. 22-23.

⁶⁸ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA c. d., s. 167.; přelož. „*Slavná památka hrobu bl. Vintíře Poustevníka, znovupostavena 1761 za Friedricha, opata břevnovského*“.

⁶⁹ ROYT, KOUPIL, ANTŮŠKOVÁ, c. d., s. 21.

⁷⁰ BLAŽÍČEK, Oldřich. *Brandlovy obrazy a ikonografie chrámu sv. Markéty v Břevnově I, II*. In: *Umění : časopis Kabinetu pro teorii a dějiny umění Československé akademie věd*. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 1981, 29(2), s. 128-9.

⁷¹ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 216.

muži mít stejný sen o jelenovi, který pil ze studánky v níž byl kus břevna. Shodou okolností se na místo druhý den oba vypravili a rozhodli se zde založit klášter.⁷²

Druhý z oltářů byl zasvěcený bl. Vintířovi, eremitovi spojovanému s Břevnovem, kde jej nechal pohřbit kníže Břetislav I. Na obraze je symbolicky představeno bájně setkání knížete a prvního pražského biskupa Šebíře s umírajícím poustevníkem.⁷³ Postava Vintíře byla spojována s množstvím zázraků a příběhů, podle nichž se do českých zemí údajně poprvé dostal jako rozhodující osoba při sporu mezi knížaty Oldřichem a Jaromírem.⁷⁴ Benediktini se snažili o jeho opakované svatořečení, ovšem bez úspěchu, a jelikož nekanonizovanému nemohl být zasvěcen samostatný oltář, byl k němu dodatečně přidán sv. Prokop.⁷⁵

Třetí obraz byl zhotoven v duchu vzpomínky na sv. Otmara, jehož životní příběh mohl být s jistou nadsázkou, paralelou k životním osudům stejnojmenného opata Otmara Zinkeho. Zinkeho příběh ale neskončil vypovězením na opuštěný ostrov Rýna.⁷⁶ Spolu se sv. Otmarem vznikl obraz sv. Václava, který klasicky zpodobňuje jeho zavraždění. To je v případě Brandlovy práce líčeno mimořádně dramaticky s apelací na kontrast mezi světem posvátným a profánním.⁷⁷

Poslední dvě oltářní vyobrazení jsou pak zasvěcena sv. Benediktovi a sv. Kříži. Sv. Benedikt je zde zobrazen obklopen svými spolubratry. Podle legendy se v den skonání sv. Benedikta dvěma řeholníkům zdál stejný sen, v němž viděli „*cestu koberci pokrytou a nesčíslnými světly ozářenou přímým směrem od jeho kláštera až do nebes*“.⁷⁸ Druhým z jmenovaných je pak oltář sv. Kříže s Brandlovým obrazem Panny Marie Bolestné.⁷⁹

---

⁷² Ora et labora ..., c. d., s. 46.; viz obrazová příloha.

⁷³ BLAŽÍČEK, c. d., s. 139-140.

⁷⁴ Ora et labora ..., c. d., s. 13.; viz obrazová příloha.

⁷⁵ IBID, s. 52-54.; viz obrazová příloha.

⁷⁶ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 219.; viz obrazová příloha.

⁷⁷ BLAŽÍČEK, c. d., s. 143.; viz obrazová příloha.

⁷⁸ ROYT, KOUPIL, ANTŮŠKOVÁ, c. d., s. 22.; viz obrazová příloha.

⁷⁹ STEHLÍKOVÁ, s. 31.; viz obrazová příloha.

3. 4. Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu a klenební výzdoba kostela sv. Markéty

Kdo se z hlavních malířů neméně zasloužil o výzdobu kostela, byl freskař Jan Jakub ze Steinfelsu. Tento muž, jak již bylo v předchozí kapitole řečeno, patří k prvním z výtvarných umělců, s nimiž Zinke uzavřel smlouvu pro kostel sv. Markéty. Až do roku 1719 se o něm prameny zmiňují v souvislosti s vyhotovením jeho návrhů pro klenbu nad hlavním chórem a dílčími pracemi na nástěnných malovaných oltářích, jež tvořily iluzorní rámec pro Brandlových šest oltářních obrazů. Jedná se o malby oltářů sv. Benedikta a Panny Marie Bolestné, zatímco na zbylých již pracoval jeho kolega Jan Ignác Pěšina.⁸⁰ Kým ale skutečně J. J. Stevens ze Steinfelsu byl? Co lze s jistotou konstatovat je jeho výtvarné nadání, které měl v krvi už jeho otec i holandský dědeček z dob rudolfínské Prahy.⁸¹ Právě těmito vzory byl mladý malíř značně ovlivněn a v takovém prostředí mohl být velmi dobře veden. Z výtvarného hlediska proslul jako freskař inspirovaný italskými vlivy, často kritizovaný dnešními kunsthistoriky pro svoji nestálost a časem klesající úroveň.⁸²

V břevnovském kostele se nesmazatelně zapsal do dějin především jako autor tamních klenebních fresek nad chórem a lodí, vzniklých v letech 1719-1721.⁸³ Hlavním námětem této série maleb je Oslava sv. Benedikta se sv. Křížem, v kartuších pak v doprovodu významných představitelů světské i duchovní moci, kteří se významně pojí se zakladatelskou osobností.⁸⁴ Centrální obraz Oslavy sv. Benedikta je umístěn nad chórem, kde klečící Benedikt následuje s rozevřenou náručí Krista a vzhlíží k nebeské věčnosti, k symbolu Nejsvětější Trojice a zároveň je v pozadí ozářen velkou svatozáří.⁸⁵ Celková kompozice malby je pak završena souborem andílků kolem postavy světce, kde většina drží či reprezentuje v symbolické rovině atributy spojené s Benediktovým životem.⁸⁶

---

⁸⁰ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 213-214.

⁸¹ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, c. d., s. 89-90.

⁸² NEUMANN, Jaromír. *Český barok*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Odeon, 1974, s. 89-90.

⁸³ MÁDL, Martin. *Maliřská výzdoba kostela sv. Markéty v Břevnově* [online]. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 2017, s. 72-83 [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: http://www.artefakt.cz/dokumenty/XII.%20konference/s.72-83_M.Madl.pdf, s. 76.

⁸⁴ BLAŽÍČEK, ČEŘOVSKÝ, POCHE, c. d., s. 41.

⁸⁵ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, c. d., s. 143.

⁸⁶ IBID

Hlavním námětem klenby lodi chrámu je pak Oslava sv. Kříže se souborem patronů a světců spjatých s Břevnovem. Právě tyto malby jsou kompozičně rozčleněny do tří čočkovitých polí, a proto je nutné vnímat je jako celek jednoho nebe, jak podotkl ve své práci kunsthistorik Martin Mádl.⁸⁷ Dílčí pole jsou vyplněna malbami s tématy Oslavy sv. Kříže, Bonifáce, Alexia a Markéty, Oslavy sv. Vojtěcha a sv. Pěti bratří a poslední pak tvoří Oslava sv. Anastáze, Šebestiána, Radima, Vintíře a Prokopa.⁸⁸

Poslední pole nad hudební kruchtou je pak zasvěceno skupině českých patronů: sv. Václavovi, Ludmile, Boleslavovi Zbožnému a sv. Vojtěchovi, vše doplněno lunetami se světskými osobnostmi, které ke vzniku kláštera přispěly. Patří sem například: papež Jan XV., kníže Boleslav II., Přemysl Otakar I., Rudolf II. a Ferdinand II.⁸⁹ Právě na těchto Steinfelsových freskách můžeme identifikovat typický prvek benediktinské malby, tj. propojení světských a duchovních představitelů.

---

⁸⁷ MÁDL, c. d., s. 76-78.

⁸⁸ BLAŽÍČEK, ČEŘOVSKÝ, POCHE, c. d., s. 41.

⁸⁹ IBID

4. Sázavský klášter a kostel sv. Prokopa

4. 1. Sázavský klášter v kulturně-historickém kontextu

Neméně slavným klášterním kostelem, jehož uměleckým charakterem se v této práci budu zabývat, bude sázavský kostel sv. Prokopa. Z uměleckého hlediska sice nenabízí ve svých prostorách tak bohaté sbírky jako Břevnov, ovšem na poli historickém hraje též významnou roli. Dějiny tohoto místa se začaly psát nedlouho poté, co do českých zemí přišli první benediktini. Podobně jako Břevnovský klášter je i Sázava spjata s významnou legendární osobností našich dějin, totiž se samotným sv. Prokopem. Tento mnich a pozdější světec se ke břehům řeky Sázavy dostal poprvé na počátku 11. století. V jeskyni u Sázavy také prožil svá legendární setkání na příklad s ďáblem nebo knížetem Oldřichem. Ta bezesporu inspirovala řadu textů a uměleckých děl.⁹⁰ Oldřich byl setkáním natolik ovlivněn, že se rozhodl společně se sv. Prokopem na tomto místě založit v roce 1032 klášter.⁹¹

Klášter byl ale od svých počátků odlišný. Na rozdíl od ostatních církevních center tehdejší doby užívajících latinskou liturgii, byla Sázava centrem liturgie slovanské.⁹² Od svého založení po téměř celý zbytek 11. století s touto svojí výjimečností sváděl boje a s odchodem opata Božetěcha na konci tohoto věku se stal jako ostatní latinským klášterem.⁹³ Právě opat Božetěch je z hlediska dějin umění důležitou osobností, o jejímž uměleckém nadání se dovídáme už z nejstarších kronik. Jedná se vůbec o jednu z nejranějších zmínek uměleckého charakteru o konkrétním člověku na našem území.⁹⁴ Mnich sázavský dokonce uvádí, že tento muž se osobně podílel na výzdobě rozsáhlých částí sázavského kláštera, která

---

⁹⁰ ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER. *Sázavský klášter*. Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, 2013, s. 8-9.

⁹¹ *Dějiny kláštera paměť stará více než tisíc let. Sázava* OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE KLÁŠTERA [online]. [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/o-klasteru/dejiny-sazavskeho-klastera>.

⁹² SOMMER, Petr. *Sázavský klášter*. Praha: Unicornis, 1996, Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 3., s. 6.

⁹³ SOMMER, c. d., s. 5-6.

⁹⁴ VLNAS, Vít. *Opat Božetěch aneb Sláva a pád staročeského Leonarda da Vinci*. In: *Dějiny a současnost*. Praha: Orbis, 2014, 2014(10), s. 23.

se bohužel nedochovala.⁹⁵ V době národního obrození byl jeho význam natolik zveličen, že jej někteří čeští obrozenci považovali dokonce za „patriarchu českého výtvarného umění“.⁹⁶

Až do 15. století se klášter rozvíjel vlastní cestou, udála se zde řada přestaveb, ale většina z nich ryze gotického charakteru se až do dnešních dnů nedochovala. Vrcholný středověk se též zmiňuje o dvou důležitých opatech, kteří byli buď sami uměleckého založení, či hojně podporovali tehdejší rozkvět kultury. Z nich bych zmínila opata Silvestra (působení v letech 1133-1161) a Richarda Médského (nar. 1162).⁹⁷ Na těchto všech doposud zmíněných osobnostech lze tedy dokumentovat, že Sázava měla opravdu již od svých počátků značný umělecký význam, ať už z iniciativy opatů či prostřednictvím jejich vlastní tvorby.

Rozkvět kláštera byl ale podobně jako u jiných přerušen husitskou válkou. Byl to počátek epochy, kdy se celý areál stal „předmětem“ výměny mezi různými světskými majiteli. Mezi jinými např. pánů z Kunšátu, Slavatů z Chlumu a Košumberka nebo Valdštejnů,...aj.⁹⁸

Baroko, podobně jako Břevnovu i Sázavě „vdechlo nový život“. Od poloviny 17. století se klášter vrátil opět do rukou benediktinů, kdy došlo k barokním přestavbám především za podpory cílevědomých opatů Ildefonse Nigrina (působení v letech 1664-1679) a Benedikta Grassera (působení v letech 1681-1696).⁹⁹ Tehdy svoji definitivní podobu získal i kostel sv. Prokopa. Zároveň v této době vznikl také slavný milostný obraz sv. Prokopa z rukou neznámého malíře.¹⁰⁰ Na počátek barokní obnovy však navázal nešťastný požár kláštera v roce 1746, po němž se do další rekonstrukce a výtvarných objednávek zapojil jeden z posledních opatů, Anastáz Schlanczovsky (působení v letech 1744-1763).¹⁰¹ Poměrně brzy po

---

⁹⁵ IBID

⁹⁶ IBID

⁹⁷ ROYT, SOMMER, STECKER, c. d., s. 12.

⁹⁸ SOMMER, c. d., s. 6.

⁹⁹ *Dějiny kláštera paměť stará více než tisíc let. Sázava* OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE KLÁŠTERA [online]. [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/o-klasteru/dejiny-sazavskeho-klastera>.

¹⁰⁰ SOMMER, c. d., s. 40.

¹⁰¹ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II: barokní nástěnná malba v českých zemích*. Praha: Academia, 2016, s. 843.

této rekonstrukci potkalo klášter další neštěstí v roce 1785, které vedlo k jeho zrušení v důsledku josefinských reforem.¹⁰²

Následující staletí se v držení sázavského majetku obměnila řada majitelů od soukromníků po stát. Jemu pod správou Národního památkového ústavu náleží dodnes.¹⁰³ Sláva a význam Sázavského kláštera tak sice přetrvaly do současnosti, ovšem jeho původní účel a držitelé zůstali už jen v příběhu dějin.

4. 2. Kostel sv. Prokopa a vybraná umělecká díla

V této podkapitole bych se ráda zaměřila na dílčí výtvarná díla spojená s kostelem sv. Prokopa. Vzhledem k povaze místa, jeho historii a neštěstím, jež jej potkala, neobsahuje tento kostel příliš bohaté sbírky ze starších dob. V této práci se proto zaměřím na čtyři ústřední výtvarná díla, která jsou s kostelem spojena, přičemž všechna lze datovat do období baroka potažmo rokoka. Všechny obrazy mají podobný charakter jedná se buď o anonymní díla anebo díla méně významných malířů, působících ve službách tamních benediktinů. Podobně jako u rozboru děl Břevnovského kláštera, začnu i zde chronologicky. Analýza následujících děl je však stručnější oproti dílům v kostele sv. Markéty, vzhledem k nedostatku zachovaných dokumentů, pramenů i odborných knih. Druhým faktorem menšího množství informací pro moji práci je i skutečnost, že sázavský klášterní kostel sv. Prokopa je od února 2019 až do konce roku 2020 uzavřen z důvodu rekonstrukce. Není tedy možné provést osobní návštěvu ani bližší analýzu děl. Datace vybraných obrazů je též velmi přibližná, vzhledem k malému množství dochovaných zdrojů.

Prvním obrazem klášterního chrámu bude milostný obraz sv. Prokopa. Jedná se o portrét u něhož je známa přesná datace a také patří k nejvzácnějším z celé tamní sbírky. Oltářní obraz sv. Prokopa, nacházející se na jednom ze dvou bočních oltářů, vznikl pravděpodobně v roce 1638 v dílně anonymního malíře.¹⁰⁴ Dílo představuje sv. Prokopa, jehož postava se nachází v centrální kompozici portrétu. Postava je oděna do slavnostního opatského roucha s dalšími částmi kněžského oděvu (pluviál, mitra, rukavice,...apod.),

---

¹⁰² IBID

¹⁰³ *Dějiny kláštera paměť stará více než tisíc let. Sázava* OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE KLÁŠTERA [online]. [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/o-klasteru/dejiny-sazavskeho-klastera>.

¹⁰⁴ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. 3, P-Š. Praha: Academia, s. 294.

příčemž v levé ruce drží berlu a v pravé má na řemeni připoutaného d'ábla.¹⁰⁵ Specifický je i jeho výraz tváře, působící velmi klidně, rozvážně, s očima mírně zavřenými. Celkový dojem jeho svatosti pak podtrhuje paprskovitá svatozář linoucí se zpoza hlavy.¹⁰⁶ V pozadí obrazu lze pak nalézt dvě vyobrazení ze života sv. Prokopa, prezentovaného zde jako zachránce a krotitel zlých sil. Vlevo je to sv. Prokop jak stojí před svojí jeskyní s krucifixem, vpravo potom sv. Prokop s pluhem, do nějž je zapřažen d'ábel.¹⁰⁷ V legendách se píše, že v důsledku d'áblova zapřažení za pluh vznikl dnešní specifický geologický útvar, tzv. Čertova brázda.¹⁰⁸ Podobizna světce na tomto portrétu by měla být podle legend a nalezených dokumentů, tzv. *vera effigies*, zhotovená po smrti tohoto muže.¹⁰⁹ Toto zpodobnění si získalo věhlas ze dvou důvodů. Jednak proto, že obraz prý činil zázračné skutky, za druhé proto, že se stal předlohou pro celou sérii kopií tohoto ztvárnění.¹¹⁰ Nikoliv však kopií *vera effigies*. Celý pravý obraz byl totiž několikrát přemalován a jeho skutečná podoba byla odkryta teprve během restauračních prací v 50. letech minulého století.¹¹¹

Naproti oltáři sv. Prokopa nalezneme oltářní obraz, který zachycuje smrt sv. Benedikta. Jedná se též o dílo anonymní, ovšem mladší s datací pravděpodobně do poloviny 18. století, snad rok 1755-6.¹¹² Sv. Benedikt je zde zachycen v jakémsi melancholickém rozpoložení, hledící vzhůru k nebesům a očekávající svůj brzký konec. Oporou mu jsou jeho spolubratři, podpírající světce a modlící se za jeho duši.¹¹³ Zpodobnění tohoto tématu je jednoznačně méně dramatické než v případě Brandlova ztvárnění tohoto motivu pro kostel sv. Markéty, kdy člověk téměř „slyší“ nebeské fanfáry a chorál, doprovázející vstup sv.

---

¹⁰⁵ viz obrazová příloha.

¹⁰⁶ IBID

¹⁰⁷ REMEŠOVÁ, Věra. *Svatý Prokop: Ve výtvarném umění*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1953., s. 47., viz Obrazová příloha - Sázavský klášter.

¹⁰⁸ *Čertova brázda na Sázavě – pravěká dálnice nebo dílo zkroceného čerta?*. In: ČT24 [online]. Česká televize, 2019, 26. 5. 2013 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1096301-certova-brazda-na-sazave-praveka-dalnice-nebo-dilo-zkroceneho-certa>.

¹⁰⁹ REMEŠOVÁ, c. d., s. 47.; pozn. *vera effigies* - skutečná podoba.

¹¹⁰ SOMMER, c. d., s. 40.

¹¹¹ REMEŠOVÁ, c. d., s. 48-51.; viz srov. před a po restauraci v obrazové příloze.

¹¹² SOMMER, c. d., s. 40.

¹¹³ viz obrazová příloha.

Benedikta na nebesa.¹¹⁴ Pro sázavský klášter má ale i toto „skromnější“ zpracování svůj důležitý význam. Činí tak z kostela symetricky, tématicky i kompozičně jednotný celek.

Hlavní oltářní obraz celého kostela sv. Prokopa již ale zná svého autora. Obraz představuje Nanebevzetí Panny Marie a vznikl v roce 1755 v dílně Jana Petra Molitora (1702-1756).¹¹⁵ Molitor byl v českých zemích známý jako autor rokokové éry, ovlivněný ve své tvorbě V. V. Reinerem. Jeho díla vykazují poměrně pestrou barevnost, přesnou kresbu i odlehčenou kompozici.¹¹⁶ Přesná figurální kresba je pravděpodobně podmíněna jeho rozsáhlou výtvarnou zkušeností jakožto portrétisty.¹¹⁷ Právě v této roli je jako malíř známější. Barevnost děl se jednoznačně promítá i do jeho ztvárnění Nanebevzetí Panny Marie v Sázavě. Panna Marie je zde zachycena ve vrchní části portrétu, pomalu se vznášející vzhůru k nebesům na oblacích, z nichž vystupují andělé, zatímco pod nimi se modlí skupina mužů (snad apoštolů).¹¹⁸ Na skutečnost, že se jedná s největší pravděpodobností o apoštoly, lze usuzovat z Nového zákona.¹¹⁹

Posledním obrazem klášterního kostela sv. Prokopa v Sázavě, bude dílo Viktora Ignáce Raaba z poloviny 18. století. Tento výtvarný počín zpodobňuje Založení Sázavského kláštera.¹²⁰ Obraz vznikl k připomínce zničené fresky, jež nesla tento námět a jejíž pozůstatky se nacházejí v klenbě ambitu.¹²¹ Viktor Ignác Raab (1715-1787) byl podobně jako J. P. Molitor též představitelem rokokové tvorby, typické svými drobnomalebými prvky.¹²² Kníže Břetislav je na tomto obraze zobrazen v pompézním plášti s hermelínem, který podtrhuje jeho

---

¹¹⁴ viz srov. obrazů v obrazové příloze.

¹¹⁵ ROYT, SOMMER, STECKER, c. d., s. 83.

¹¹⁶ *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Díl [1], A-M. Editor Anděla HOROVÁ. Praha: Academia, 1995, s. 529.

¹¹⁷ PREISS, Pavel. *Jan Petr Molitor (1702-1757): Podobizny a portrétní motivy*. Praha: Národní galerie, 2000, s. 15-25.

¹¹⁸ viz obrazová příloha.

¹¹⁹ CHLUMSKÝ, Jan. *Nanebevzetí Panny Marie: Maria Virgo, Assumptio*. Světci k nám hovoří... [online]. [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=3731>.

¹²⁰ ROYT, SOMMER, STECKER, c. d., s. 83-4.

¹²¹ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II*, ...c. d., s. 852-3.

¹²² *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Díl [2], N-Ž. Editor Anděla HOROVÁ. Praha: Academia, 1995, s. 666.

moc, zároveň však pohlíží velmi smířlivě na zástup benediktinských mnichů v čele s Prokopem. Benediktini jsou za toto gesto velmi vděční a svoje díky vyjadřují pokornou poklonou knížeti, zatímco další církevní představitelé a měšťané vroucně přihlížejí.¹²³

---

¹²³ viz obrazová příloha.

5. Rajhradský klášter a kostel sv. Petra a Pavla

5. 1. Rajhradský klášter v kulturně-historickém kontextu

Dalším klášteřem prostřednictvím jehož kulturního bohatství se pokusím přiblížit benediktinský výtvarný mecenáš, bude Rajhrad. Historie tohoto místa se začala psát již v první polovině 12. století, kdy jej mezi léty 1045-1048 nechal založit český kníže Břetislav I. (1034-1055).¹²⁴ Klášter se na Moravě těšil specifickému postavení. Jednak byl nejstarší institucí tohoto typu na Moravě a za druhé měl silný duchovně-historický význam. Místo má totiž údajnou spjatost se samotnými věrozvěsty, Konstantinem a Metodějem.¹²⁵ Na rozdíl od břevnovského kláštera neměl Rajhrad status opatství, nýbrž probošství, spadajícího pod břevnovské *archistérium*.¹²⁶ Samostatným opatstvím se klášter přesto nakonec v 19. století stal. Následující staletí až do 16. století představovala pro Rajhrad dobu úpadku, chátrání, válečného plundrování a dokonce i hrozícího definitivního zrušení instituce.¹²⁷ Světlymi momenty byly pouze stavební práce a různé úpravy prováděné v duchu gotiky.¹²⁸ Z hlediska výtvarného umění se z této doby pravděpodobně nic nezachovalo, resp. žádný z pramenů ani dostupných zdrojů se o ničem nezmiňuje.

Husitské války, na rozdíl od Břevnova či Sázavy, na Rajhrad drtivě nedopadly. Ba naopak. Tehdy se klášter stal jakýmsi „azylem“ pro jiné benediktinské mnichy co prchali před válkou.¹²⁹

S koncem 17. století přišla i „nová tvář“ rajhradského probošství. Iniciativní probošti jako Placidus Novotný (1690-1692), Benno II. Brančavský (1692-1709) a především Antonín

---

¹²⁴ KROUPA, Jiří, Jaroslav VOBR a Vojen DRLÍK. *Benediktinský klášter v Rajhradě: klášter, klášterní knihovna, Památník písemnictví na Moravě = Benediktinerkloster in Raigern/Rajhrad : Kloster, Klosterbibliothek, Denkmal des Schrifttums in Mähren*. Druhé vydání. Předklášteří: Muzeum Brněnska, 2017., s. 2-3.; pozn. přesné datum kláštera nelze určit, vzhledem k chybějící původní zakaldatelské listině.

¹²⁵ VRZAL, Jan. Duchovní tvář Rajhradu. *Rajhradský klášter minulost a přítomnost: Kloster Rajhrad Vergangenheit und Gegenwart*. Brno: Okresní muzeum, 1991, nestr.

¹²⁶ *Historie rajhradského benediktinského kláštera*. Benediktinské opatství Rajhrad [online]. Rajhrad [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.rajhrad.benediktini.cz/historie.html>; pozn. *archisterium* viz 3.1. Kulturně-historický kontext břevnovského kláštera.

¹²⁷ DUREC, Ivo. *Rajhrad: průvodce po pamětihodnostech*. Rajhrad: Město Rajhrad, c2008, [10] s., s. 2.

¹²⁸ KROUPA, VOBR, DRLÍK, c. d., s. 4.

¹²⁹ DUREC, c. d., s. 2.

Pirmus (1676-1744), vnesli do prostor kláštera barokního ducha s řadou přestaveb i uměleckých zakázek.¹³⁰ V těchto dekádách, především v průběhu 18. století, vznikl také rajhradský kostel sv. Petra a Pavla, který si od těchto dob podržel svůj stávající charakter.¹³¹ Barokem však umělecký mecenát v tomto případě neskončil. Konec 18. století a první polovina 19. století, přizvaly do prostor klášterního kostela nové umělecké osobnosti, především z řad českých malířů.

V této době získal klášter druhého výtečného mecenáše umění, probošta Otmar Konrada (1729-1812), jenž položil základy budoucí opatské obrazárny.¹³² Tento muž byl známý nejen svojí láskou k umění, ale také láskou k sobě samému. Doba jeho působení, sebereprezentace i projev jeho mecenátu by se s nemalou nadsázkou daly srovnat s aktivitami vysoce postaveného aristokrata.¹³³

S přelomem století není spojen jen Otmar Konrád, ale i konec dlouhotrvající „tiché revolty“ proti břevnovskému klášteru. Roku 1813 se Rajhrad stal konečně nezávislým opatstvím.¹³⁴ Ze svého dosaženého cíle se bohužel netěšil dlouho. V roce 1950 byl rajhradský klášter zrušen v rámci rozsáhlých komunistických persekucí, přičemž jeho prostory sloužily po dlouhá desetiletí totalitní vlády armádě.¹³⁵ Teprve v 90. letech minulého století se Rajhrad navrátil zpět do vlastnictví benediktinů.¹³⁶ Momentálně klášter obývá sedm mnichů, kteří se snaží navrátit místu původní lesk.¹³⁷

---

¹³⁰ KROUPA, VOBR, DRLÍK, c. d., s. 5-8.

¹³¹ viz 5.2. Umělecký charakter kostela sv. Petra a Pavla.

¹³² KOSČIÁNOVÁ, Drahomíra. Klášter z umělecko-historického pohledu. *Rajhradský klášter minulost a přítomnost: Kloster Rajhrad Vergangenheit und Gegenwart*. Brno: Okresní muzeum, 1991, nestr.

¹³³ PAVELKOVÁ, c. d., s. 112.

¹³⁴ KROUPA, VOBR, DRLÍK, c. d., s. 26-27.

¹³⁵ VRZAL, Jan. Duchovní tvář Rajhradu. *Rajhradský klášter minulost a přítomnost: Kloster Rajhrad Vergangenheit und Gegenwart*. Brno: Okresní muzeum, 1991, nestr.

¹³⁶ KŘIVOVÁ, Bc. Petra. *Památník písemnictví na Moravě v letech 2005-2010* [online]. Brno, 2011 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ka99p/magisterka-finalni_verze.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Pavel Holman., s. 10.

¹³⁷ *Historie rajhradského benediktinského kláštera, ...* [online], c. d.

5. 2. Umělecký charakter kostela sv. Petra a Pavla

Klášterní kostel sv. Petra a Pavla v Rajhradě je z uměleckého hlediska pojmem sám o sobě. Architektonické uspořádání i výtvarné ztvárnění celého prostoru v sobě skrývají řadu symbolik. Vzhledem k tomu, že celý klášterní kostel byl zbudován od exteriérů po interiéry v době vrcholného baroka, budu se v této kapitole s větší převahou zaměřovat právě na tyto práce, potažmo na práce poloviny 19. století dodatečně vzniklé.

Jak již bylo naznačeno v předchozí kapitole, ústřední roli ve zbudování nové barokní podoby klášterního kostela měli tři muži - Novotný, Brančavský a Pirmus. První dva zmínění však pouze započali s idejemi přestavby. O samotnou realizaci a štedrou výtvarnou podporu se zasloužil až Antonín Pirmus. Tento probošt si na návrh nového klášterního kostela pozval mistra tehdejší architektury, proslulého zejména svojí barokní gotikou, Jana Blažeje Santiniho Aichla (1677-1723).¹³⁸ Z proboštské korespondence Pirmuse se také dovídáme i jméno hlavního stavbyvedoucího a především opravdového realizátora Santiniho návrhů, Františka Klíčnicka (1677-1755).¹³⁹

Spojením těchto dvou jmen a především jejich schopností s vizemi, vznikl unikátní třicentrální objekt barokního chrámu.¹⁴⁰ Charakter Santiniho návrhu kostelních prostor byl pravděpodobně cíleně laděn v duchu mocného odkazu minulosti s divadelními prvky.¹⁴¹ Místo tak člověka ohromí jako dechberoucí divadelní zážitek, nejen z podaných „výkonů“, ale především skrze vytvořené „dekorace“.

Z hlediska výtvarné výzdoby patří mezi první práce dílo brněnského malíře Jana Jiřího Etgense (1691-1757), s nímž probošt Pirmus uzavírá smlouvu roku 1726 do roku 1729.¹⁴² J. J. Etgens je také hlavním autorem výmalby tří kleneb chrámového kostela a šesti oltářních

---

¹³⁸ KOSČIÁNOVÁ, c. d., nestr.

¹³⁹ KROUPA, Jiří. *Rajhradský chrám v proboštské korespondenci 18. století*. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná = Opuscula historiae artium. 2006, vol. 55, iss. F50, pp. [43]-80 [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2006, 2006, s. 43-80 [cit. 2019-10-02]. ISBN 80-210-4186-2. ISSN 1211-7390. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/110450>, s. 47-48.

¹⁴⁰ MACUROVÁ, Zuzana. *Umělecká praxe v barokním klášteře: proměny rajhradského proboštví v 18. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, 275 s., s. 24.

¹⁴¹ MACUROVÁ, c. d., s. 18, 29, 30.

¹⁴² KROUPA, c. d., s. 66-67.

obrazů, z nichž se zachovaly dodnes pouze dva.¹⁴³ Dílčí ikonografii jeho práce včetně ztvárnění se budu věnovat v následující podkapitole.

Druhým slavným jménem rajhradského kostela, působícím tentokrát ve službách Otmara Konrada byl malíř Josef Winterhalder ml. (1743-1807), pracující ve službách kláštera od roku 1776.¹⁴⁴ Jeho odkaz je dodnes přítomen předně v klenbě presbytáře (třetí nejvýchodnější části chrámu), která volně nahrazuje Etgensovu původní fresku. Ta se bohužel nezachovala z důvodu pozdějších stavebních úprav.¹⁴⁵ Pracemi na klenbě ale neskončil, podobně jako Etgens je i autorem oltářních obrazů ve vstupní části kostela.¹⁴⁶

Třetím z okruhu výtvarných prací vzniklých pro klášterní kostel, byla skupina tří malířů první pol. 19. století, kteří se primárně podíleli na novém ztvárnění původních Etgensových obrazů. Mezi tyto malíře lze zařadit Mathiase Stiaastneho (1794-1866), Franze Preisse (1797-1842) a Josefa Führicha (1800-1876).¹⁴⁷

5. 3. Jan Jiří Etgens a jeho klenební fresky - oltářní obrazy chrámu sv. Petra a Pavla

Tvorba Jana Jiřího Etgense a jeho odkaz v klášterním kostele sv. Petra a Pavla patří k jedněm z nejrozsáhlejších tvůrčích celků z dílny jednoho umělce. Celek detailních fresek zde vznikl v průběhu pouhých čtyř let.¹⁴⁸ Etgens proslul v českých zemích především jako freskař a jeden z prvních velkých moravských umělců, kteří se učili od předních italských mistrů.¹⁴⁹ Celkový námět s motivy opravdu jeví italské prvky a pocházejíc snad z podnětu umělceva přítele Rautenstraucha.¹⁵⁰

---

¹⁴³ KROUPA, VOBR, DRLÍK, c. d., s. 16.

¹⁴⁴ MACUROVÁ, c. d., s. 65.

¹⁴⁵ KROUPA, c. d., s. 73.

¹⁴⁶ viz 5.4. Josef Winterhalder ml. a Proměnění na hoře Tábor.

¹⁴⁷ PAVELKOVÁ, c. d., s. 145-152.

¹⁴⁸ viz 5. 2. Umělecký charakter kostela sv. Petra a Pavla.

¹⁴⁹ KRSEK, Ivo. *Malířství I. poloviny 18. století na Moravě*. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná 1979-1980, roč. 28-29, č. F23-24 [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1980, 1979-1980, s. 61-81 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/110433/F_HistoriaeArtium_23-1979-1_7.pdf?sequence=1, s. 71-72.

¹⁵⁰ KROUPA, c. d., s. 69.

Hlavním námětem dvou klenebních fresek jsou Zjevení třetího nebe sv. Pavlovi, druhým pak Oslava benediktinského řádu. Třetí z fresek, v klenbě presbytáře, se bohužel nedochovala v důsledku pozdějších drobných přestaveb.¹⁵¹ Zjevení třetího nebe sv. Pavlovi představuje jakousi nebeskou vizi světce na niž se odkazuje Druhý list Korintský.¹⁵² Představa nebe v chrámu je rozvrstvena do tří částí: nejspodnější s astrologickou tematikou společně s alegoriemi antických bohů a živlů, prostřední s námětem teologickým zobrazující dílčí postavy Bible, poslední část pak představuje samotnou nejvyšší božskou část nebe, k níž se již sv. Pavel přibližuje.¹⁵³ Sv. Pavel je doprovázen v *pendativech* čtyřmi duchovními otci západního křesťanství - sv. Jeronýmem, sv. Ambrožem, sv. Řehořem a sv. Augustinem.¹⁵⁴ Oslava benediktinského řádu v centru celého chrámového prostoru, v pořadí druhá z Etgensových maleb, spadá do již známé kategorie charakteristické pro benediktinské objednavatele.¹⁵⁵ Ústřední postavou celého výjevu ve spodní části fresky je sv. Benedikt, prožívající zde jedno ze svých zjevení. Společně s ním pak ke středu vzhlíží i jeho spolubratři v *pendativech*, přičemž každý reprezentuje jeden kontinent a jednoho benediktinského misionáře.¹⁵⁶ Opomenout ale nelze ani zobrazení tří základních křesťanských ctností společně s alegorií náboženství u okenních částí, završující celý centrální výjev.¹⁵⁷

Etgensova práce v rajhradském kostele ale touto „megalomanskou“ objednávkou neskončila. Po ukončení svých fresek soustředil svůj tvůrčí um na šestici oltářních obrazů převážně benediktinských světců a světic, zhotovených pro centrální prostor nad oslavnou freskou. Z původních se však zachovaly Etgensovy originály pouze dva.¹⁵⁸ Mezi nimi oltářní obraz s výjevem sv. Gertrudy v mystickém prožitku společně s obrazem sv. Jana

---

¹⁵¹ MACUROVÁ, c. d., s. 35, s. 44-47, s. 65.

¹⁵² 2 Cor 12, 1-4.

¹⁵³ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II, ...c. d.*, s. 650-654.

¹⁵⁴ MACUROVÁ, c. d., s. 36.; pozn. *pendativ* - trojúhelníkovitá výplň cípů čtvercového nebo obdélného prostoru, který má být zakryt kruhovou nebo oválnou kupolí, dostupné z: <https://cs.dbpedia.org/page/Pendentiv>.

¹⁵⁵ viz 2.1. Ikonografie výtvarných děl benediktinů.

¹⁵⁶ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II, ...c. d.*, s. 642-644, 646-648.

¹⁵⁷ IBID, s. 649.

¹⁵⁸ viz 5. 2. Umělecký charakter kostela sv. Petra a Pavla.

Nepomuckého na protější straně.¹⁵⁹ Obraz sv. Gertrudy představuje světici v řeholním rouše, nad níž se na oblaku vznáší polonahý Kristus ukazující na řeholnici. Před ní stojí malý andílek s berlou.¹⁶⁰ Oltářní obraz sv. Jana Nepomuckého pochází z roku 1733 a zobrazuje světce v centrální kompozici na obláčku, který je zde doprovázen skupinou andělů.¹⁶¹

5. 4. Josef Winterhalder ml. a Proměnění na hoře Tábor

Neméně slavným pokračovatelem Etgensových prací byl jeho nástupce, též moravský malíř, Josef Winterhalder. Na rozdíl od Etgense byl žákem rakouské výtvarné dílny, především malíře Franze Antona Maulbertsche.¹⁶² V jeho výtvarném stylu lze sledovat rysy pobarokního klasicismu i tvorby jeho rakouského mistra.¹⁶³ Pro rajhradského probošta Konrada zhotovil moravský rodák v roce 1776 především malbu s námětem Proměnění na hoře Tábor, která se nachází v prostoru klenby kněžiště, kde nahradila zaniklou Etgensovu fresku.¹⁶⁴ Hlavní postava Krista oděného v nebesky bílém rouchu, je na této malbě obklopena proroky, anděly a apoštoly jež byli přítomni tomuto mystickému okamžiku. Celý výjev je pak doplněn výjevy evangelistů v pendativech a kartušemi s námětem zázračného Kristova rybolovu, kartušemi se jmény nejvýznamnějších osobností kláštera či s výrokem sv. Petra „*postavme tu tři stany (Mat. 17, 4)*“.¹⁶⁵

Podobně jako Etgensův ani Winterhalderův podíl neskončil pouze tímto dílem. Jeho pokračovatelská aktivita je zastoupena v první části chrámu, pod freskou Zjevení třetího nebe sv. Pavla. Tento prostor byl totiž na objednání Konrada dodatečně doplněn v letech 1777-1779 oltářními obrazy s náměty Svaté rodiny a benediktinských světců.¹⁶⁶

---

¹⁵⁹ MACUROVÁ, c. d., s. 53, 55.

¹⁶⁰ informace dostupná z popisku pod obrazem, 19.10. 2019; viz obrazová příloha.

¹⁶¹ informace dostupná z popisku pod obrazem 19.10. 2019; viz obrazová příloha.

¹⁶² *Josef Winterhalder ml. (1743-1807)*. In: Muzeum umění Olomouc [online]. MUZEUM UMĚNÍ OLMOUC, 2016 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.muoz.cz/josef-winterhalder-ml-1743-1807--401/>.

¹⁶³ *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Díl [2], c. d., s. 938.

¹⁶⁴ viz. 5. 2. Umělecký charakter kostela sv. Petra a Pavla.

¹⁶⁵ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II*,...c. d., s. 637-642.

¹⁶⁶ MACUROVÁ, c. d., s. 42.

5. 5. Trojice malířů poloviny 19. století a rekonstrukce Etgensových portrétů

Poslední část této kapitoly o umělecké výzdobě rajhradského kostela sv. Petra a Pavla bych ráda věnovala dílu tří drobnějších malířů. Společně se podíleli především na znovuzhotovení původních Etgensových oltářních obrazů.

Nejstarším z trojice mužů byl Mathias Stiastry, který ztvárnil oltář sv. Ondřeje, doprovázen dvojicí obrazů s motivy sv. Jana Nepomuckého a sv. Benedikta, čímž se uzavírá mužská část obrazů.¹⁶⁷ Obraz sv. Ondřej byl namalován roku 1841 a světec je na něm zobrazen v melancholickém rozpoložení, objímající kříž ve tvaru X, protože na tomto kříži byl ukřižován.¹⁶⁸

Dalším v pořadí malířů byl český rodák František Preiss, jehož přičiněním byl zhotoven nový oltář sv. Barbory. Ten je součástí trojice oltářů spolu se sv. Gertrudou a sv. Scholastikou, čímž uzavírá ženskou část obrazů.¹⁶⁹ Obraz sv. Barbory zobrazuje mladou krásnou dívku v krajině před věží, obklopenou andílky, která smířlivě vzhlíží vzhůru.¹⁷⁰

Nejmladším z těchto tvůrců se stal severočeský malíř Josef Führich, patřící k tzv. kruhu nazarénů, tedy malířů navracejících se svým stylem k prvkům rané italské renesance.¹⁷¹ Pro rajhradský kostel zhotovil Führich jednak současnou podobu oltářního obrazu sv. Scholastiky a na protější straně pak obraz sv. Benedikta.¹⁷² Jelikož se jedná o zpodobnění dvou nejvýznamnějších zakladatelů ženské a mužské větve řádu, lze předpokládat, že ne náhodou byl na tuto zakázku povolán ten nejzkušenější. Obraz sv. Scholastiky je zde ztvárněn v podobě, kdy sestra sv. Benedikta byla naposledy navštívena svým bratrem. Scholastika na bratra apeluje, aby s ní setrval, protože tuší blížící se vlastní smrt. Benedikt tuto žádost odmítá, a proto se venku strhne bouře, jež mu má zabránit v odchodu.¹⁷³ Oltářní obraz sv. Benedikta pak zobrazuje světce v obdobné scéně, kdy je zachycen v posledních chvílích

---

¹⁶⁷ IBID, s. 54-55.

¹⁶⁸ informace dostupná z popisku pod obrazem 19.10. 2019; viz obrazová příloha.

¹⁶⁹ IBID, s. 54.

¹⁷⁰ informace dostupná z popisku pod obrazem 19.10. 2019; viz obrazová příloha.

¹⁷¹BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Führich Josef (1800-1876)*. In: Galerie Marold [online]. 2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.marold.cz/fuhrich-josef-1800-1876>.

¹⁷² MACUROVÁ, c. d., s. 52, 53, 55.

¹⁷³ informace dostupná z popisku pod obrazem 19.10. 2019; viz obrazová příloha.

života a přijímá již Tělo Páně. Mnichové v popředí zatím otevírají hrob, kam má brzy následovat vlastní sestru.¹⁷⁴ Obraz sv. Benedikta se datuje k roku 1863.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ informace dostupná z popisku pod obrazem 19.10. 2019; viz obrazová příloha.

¹⁷⁵ IBID

6. Kladrubský klášter a kostel Nanebevzetí Panny Marie, sv. Benedikta a sv. Wolfganga

6. 1. Kulturně-historický kontext kladrubského kláštera

Kladrubský klášter v západních Čechách, společně se svým kostelem Nanebevzetí Panny Marie, sv. Benedikta a sv. Wolfganga, představuje v dějinách řádu a především z hlediska jejich mecenátu neobvyklou ukázkou umělecké práce. Klášterní kostel je sám o sobě protkán řadou specifických symbolik z hlediska architektury i výtvarného umění. Rozhodla jsem se proto do své práce zařadit i tuto sakrální stavbu, která zde bude představovat ústředního zástupce pomyslné „mozaiky” benediktinského mecenášství pro západní část českých zemí. Před tím než nastíním historické pozadí tohoto místa, ráda bych se odkázala na mytický kontext, s nímž jsou podobně jako Břevnov či Sázava spjaté také Kladruby.

Podle starých bájných příběhů bylo místo dnešního kláštera spojováno s neobvyklou energií. Snad s „božskou silou”, již lidé vyhledávali smíření a pokoj v duši.¹⁷⁶ Založení věhlasného kláštera údajně prorokoval i řezenský biskup sv. Wolfgang.¹⁷⁷ A tak se také stalo.

Faktická historie kláštera se začala psát od druhého desetiletí 12. století, kdy se český kníže Vladislav I. rozhodl založit v této oblasti církevní instituci, představující zástupce panovnické moci v střídavě osídlené oblasti. Zároveň byl klášter výhodným strategickým bodem při cestách knížete do Svaté říše římské. Přesné datum založení se dodnes s jistotou neví, vzhledem k četnosti falešných listin. Oficiálně je však uváděn rok 1115, který je historické skutečnosti nejbližší.¹⁷⁸ Kníže Vladislav I. měl na místo dokonce takovou vazbu, že je zde i pohřbený.¹⁷⁹ Podobně jako u předchozích klášterů, potýkaly se také Kladruby s obdobným historickým scénářem. Období prosperujícího vrcholného středověku, vystřídal husitské války, později válka třicetiletá, jež měly na církevní instituci fatální dopady. Světlymi

---

¹⁷⁶ DRHOVSKÝ, Karel. *Kladrubský klášter*. Vyd. 2. Plzeň: Fraus, c2004, [16] s. Památky : unikátní encyklopedie na pokračování., s. 9.

¹⁷⁷ ZEMÁNKOVÁ, Anna. *KLÁŠTER KLADRUBY – ZPRACOVÁNÍ MAPOVÉ A PLÁNOVÉ DOKUMENTACE* [online]. Praha, 2017 [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: http://maps.fsv.cvut.cz/diplomky/2017_BP_Zemankova-Anna.pdf. Bakalářská práce. ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE. Vedoucí práce Doc. Ing. Jiří Cajthaml, Ph.D., s. 10. ; viz také 1. 2. Sv. Benedikt z Nursie a počátky jeho učení v českých zemích.

¹⁷⁸ NOVOTNÝ, Václav. *Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1932, 50 s. Rozpravy České akademie věd a umění., s. 7.

¹⁷⁹ ŠAUSA, Milan. *Klášter Kladruby: národní kulturní památka*. Nymburk: VEGA - L, 2004, 14 s.,s. 13.

momenty v těchto epochách byly gotické přestavby 13. století. V novověku pak krátké období renesance, kdy zde byla otevřena i latinská škola.¹⁸⁰ Největšího rozkvětu z uměleckého hlediska se klášteru dostalo opět v době barokní.

Podobně jako Sázavu, postihly Kladruby josefínské reformy, kvůli nimž byl klášter roku 1785 zrušen a prostory byly využívány pro vojenské účely (např. skladiště, invalidovna, apod.).¹⁸¹ Devatenácté století a první polovina 20. století, představovaly pro klášter dobu dalších „ran“. V 19. století se posvátná půda stala soukromým majetkem šlechtické rodiny Windischgrätzů, kteří si klášter uzpůsobili soukromým účelům.¹⁸² Po druhé světové válce byly Kladruby znárodněny a sloužily naopak zemědělským účelům (např. stáje tuberkulózního skotu).¹⁸³ Toto jednání představovalo definitivní dehonestaci klášterní půdy.

V současné době spadá klášter pod Národní památkový ústav a dokonce byla obnovena spolupráce s břevnovskými benediktiny, což představuje jakýsi „symbolický“ návrat řádu do kláštera.¹⁸⁴

6. 2. Umělecký charakter kostela Nanebevzetí Panny Marie, sv. Benedikta a sv. Wolfganga

Klášterní kostel je z uměleckého hlediska poměrně pestrý. Každá jeho dílčí část vytváří neuvěřitelně komplexní celek, v němž se prolínají různé symbolické roviny. Na místě stávajícího kostela stála v minulosti románská bazilika, údajně největší svého druhu v českých zemích té doby.¹⁸⁵ Ze samotných pozdějších gotických a dalších drobných přestaveb se ale zachovalo málo. Současný barokní chrám vznikl v období pozdního baroka mezi léty 1711-1726 z podnětu kladrubského opata Maura Fitzguta (1701-1729).¹⁸⁶ Kladruby tak

---

¹⁸⁰ IBID, s. 6-7.

¹⁸¹ DRHOVSKÝ, c. d., s. 3.

¹⁸² IBID

¹⁸³ ŠAUŠA, c. d., s. 12.

¹⁸⁴ *Historie kláštera*. In: Kladruby: OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE KLÁŠTERA [online]. Kladruby u Stříbra: PORTA, 2019 [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: <https://www.klaster-kladruby.cz/cs/o-klasteru/historie>.

¹⁸⁵ LEXOVÁ, Bc. Alena. *Dějiny kláštera Kladruby* [online]. Praha, 2015 [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download>. Diplomová práce. UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE Husitská teologická fakulta. Vedoucí práce ThDr. Kamila Veverková, ThD., s. 57.

¹⁸⁶ ŠAUŠA, c. d., s. 8.

získaly neobyčejného mecenáše, iniciujícího velkolepé projekty, podobného břevnovskému Otmaru Zinkovi, sázavskému Benediktu Grasserovi či rajhradskému Antonínu Pirmusovi. Opat Fitzgut si na zbudování nového chrámu v Kladrubech přizval tehdy jednoho z nejslavnějších českých architektů - Jana Blažeje Santiniho Aichla (1677-1723), který zde navrhl dílo v západních Čechách dosud nevidané.¹⁸⁷ Kryštof Dientzenhofer nebyl z řady kandidátů zcela opomenut, ale preference revolučního stylu barokní gotiky zkrátka zvítězila. Návrh J. B. Santiniho byl brilantně uzpůsoben původním pozůstatkům starších chrámových staveb, jež byly do nového barokního chrámu zakomponovány.¹⁸⁸ Celý prostor byl rozdělen na čtyři symbolické roviny. Hlavní loď odkazovala k ideji církve, chór k idejím řeholního života a k náplni tohoto prostoru, kněžiště pak na závěr představovalo „střed světa“.¹⁸⁹ Symbolika se prolínala i do interiérového zpodobnění. Santini tak poukazoval skrytě na četné motivy lilie, kříže, Nejsvětější Trojice, hvězdy, aj. Především pak práce se světlem v podobě umístění oken v presbytáři a centrální kopuli s freskou Nanebevzetí Panny Marie, odkazovala na nebeské světlo či cestu ke spáse.¹⁹⁰

O výtvarné dovršení celého chrámu se pak postaral bavorský malíř Kosmas Damian Asam (1686-1739), který zde zhotovil přes dvacet velkoplošných fresek a čtyři oltářní obrazy.¹⁹¹ Právě přednostně jeho pracím se v následující kapitole budu věnovat. Asamovy fresky ale nemají klenební charakter jako např. u Jana Jiřího Etgense v Rajhradě. Jsou umístěné na bočních plochách lemující tak hlavní loď, přes transept až k chóru. Proč jsou umístěny takto neobvykle? Prostým vysvětlením je, že Santini svým návrhem nevytvořil klasické barokní klenby, umožňující malíři volně pracovat s prostorem, nýbrž zvolil složitě členité síťové uspořádání gotizujícího charakteru.¹⁹² Co se týká autorství dalších obrazů kostela v Kladrubech, popř. autorů kteří byli hlavní pomocnou silou mistru Asamovi, o těch se ví velmi málo. Jistým pomocníkem byl Asamovi jeho bratr Eguid Quirin (1692-1750)

---

¹⁸⁷ LEXOVÁ, c. d., s. 57-58.

¹⁸⁸ DRHOVSKÝ, c. d., s. 4.

¹⁸⁹ ŠAUŠA, c. d., s. 10.

¹⁹⁰ NEUMANN, Jaromír. *Ikonologie Santiniho chrámu v Kladrubech*. In: Umění: časopis Ústavu teorie a dějin umění Československé akademie věd. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 1985, 33(2), s. 106-7.

¹⁹¹ ŠAUŠA, c. d., s. 10-11.

¹⁹² viz obrazová příloha.

zhotovující však spíše plastiky, možnou pomocnicí mohla být i Asamova manželka Maria Anna roz. Mörl (1699-1731), sestra Maria Salome 1685-1740) s manželem či drobní malíři z Asamova okruhu jako Felix Anton Scheffer (1701-1760) nebo Václav Samuel Theodor Schmidt (1703-1773).¹⁹³

6. 3. Kosmas Damian Asam a jeho výtvarný odkaz v kladrubském klášterním kostele

Volba bavorského malíře Kosmy Damiana Asama pro český benediktinský klášter souvisela pravděpodobně s obecně známou bližší orientací západočeských benediktinů na příhraniční oblasti a bavorský kulturní okruh. I první osazenstva kláštera nebyla převážně českého původu, většina přišla z švábského Zweifaltenu, tedy z území jež je dnes částečnou součástí Bavorska.¹⁹⁴

Asam pocházel z rodiny s výtvarným nadáním, kde v něm vlohy jeho i sourozenců podporoval otec, též malíř. Svůj styl si vytvořil při cestách Itálií, kde jeho tvorbu ovlivnila díla mistrů Andrey Pozziho nebo Carla Maratta.¹⁹⁵ Datum Asamova uzavření pracovní smlouvy s kladrubskými benediktiny není přesně známo, protože opat Fitzgut tyto dokumenty ani účty nearchivoval.¹⁹⁶ Nutí mne to zamyslet se nad skutečností, zda honorář a celkové vyčíslení výtvarných prací nebylo natolik nákladné, že je raději „opatrný“ opat Fitzgut ukryl či zničil, aby skutečnost nevyvolala veřejný povyk. Ať už tomu bylo jakkoliv, vzniklo v každém případě jedno z děl barokní výtvarné tvorby, nemající v českých zemích obdoby.

Prvním z děl, o nichž bych se v této práci chtěla zmínit, je cyklus fresek ze života Panny Marie, jež lemují hlavní stěny chrámové lodi až k chóru. Všechny tyto výjevy, což platí i o ostatních velkoplošných pracích, vznikly mezi léty 1725-26.¹⁹⁷ Fresky zachycují důležité momenty Mariina života od zvěstování Mariiným rodičům, přes její početí, narození, uvedení

---

¹⁹³ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II*, ...c. d., s. 710.

¹⁹⁴ NOVOTNÝ, c. d., s. 19.

¹⁹⁵ *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Editor Anděla HOROVÁ. Praha: Academia, 2006, 985 s., s. 75.

¹⁹⁶ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 230.

¹⁹⁷ IBID

do chrámu, zasnuby se sv. Josefem, její vlastní zvěstování, narození Krista, jeho obětování, útek do Egypta, pietní výjev s bolestnou Marií, vše završeno její vlastní smrtí a Nanebevzetím v centrální kopuli chrámu.¹⁹⁸ Zachycených momentů je tedy dvanáct, což může mít i další skrytý symbolický význam. Panna Marie je v nich představena ve svém charakteristickém modrém plášti, většinou ve středové kompozici, kde ji doprovází řada dalších atributů a postav, vážících se k vybraným momentům.¹⁹⁹

Druhou sérii maleb představují zobrazení v chórové části s charakteristickým názvem „*TE DEUM LAUDAMUS*“, které zachycují různé biblické postavy jak vzdávají slávu Bohu či jiným reprezentacím Nejsvětější Trojice.²⁰⁰ Název tohoto slavnostního chvalo zpěvu byl proto záměrně umístěn do chórové části, vymezené řeholníkům právě pro jejich chorálové zpěvy. Mezi ztvárněnými výjevy lze nalézt stvoření světa, apoštoly chválící Kristovo jméno, proroky chválící Boha Otce, svaté mučedníky klanící se Božímu beránkovi, světadily klanící se Nejsvětější Trojici či Krista jako nebeského krále po boku Boha.²⁰¹ Výjevy jsou velmi dynamické, barevně pestré a figurálně bohaté.²⁰²

Třetí z velkoplošných freskových maleb jsou výjevy ze života sv. Benedikta v transeptu chrámu, kde je zobrazen jak čelí pokušením a jak vysílá sv. Maura zachránit tonoucího se sv. Placida.²⁰³

Kosmas Damian Asam není jen autorem těchto fresek, ale také čtyř oltářních obrazů. První dva s motivem Boha oddělujícího světlo od tmy a trůnicí alegorie církve lze nalézt v knežišti, při bočních výklencích vedle hlavního oltáře.²⁰⁴ Druhé dva se nacházejí v transeptu a doplňují tak ústřední motiv fresky. Jedná se o Vidění sv. Benedikta a Vymítání sv. Maura.²⁰⁵

---

¹⁹⁸ NEUMANN, *Ikonologie Santiniho chrámu ...*, c. d., s. 107, 108, 118.

¹⁹⁹ viz obrazová příloha.

²⁰⁰ NEUMANN, *Ikonologie Santiniho chrámu ...*, c. d., s. 117.; pozn. překl. *TE DEUM LAUDAMUS* - Bože tebe chválíme.

²⁰¹ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II, ...* c. d., s. 743-751.

²⁰² viz obrazová příloha.

²⁰³ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II, ...* c. d., s. 751-753.

²⁰⁴ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 240.

²⁰⁵ NEUMANN, *Ikonologie Santiniho chrámu ...*, c. d., s. 119-120.

Vidění sv. Benedikta odkazuje k podobnému námětu i ztvárnění jako v případě fresky Jana Jiřího Etgense v Rajhradě.²⁰⁶ Sv. Benedikt je na obraze umístěn v centrální části, jak vzhlíží vzhůru k paprskovité zářící kouli, zatímco jeho ruce v jakémisi „předmodlitebním” gestu vzdávají hold božské počtě. V tomto okamžiku jej doprovází skupina andělů, odkazující též na nebesa.²⁰⁷

Obraz sv. Maura naopak zachycuje světce v poměrně mystickém okamžiku, kdy něžným žehnajícím gestem vymítá „zlé síly” z muže klečícího před ním. Dábelské síly jsou zde zobrazeny ve formě tmavého dýmu, který vychází z úst posedlého. Moment je pak dovršen ohromením přihlížejících tomuto neobvyklému výjevu.²⁰⁸

6. 4. Další drobní malíři a jejich výtvarný odkaz v kladrubském klášterním chrámu

Kosmas Damian Asam a jeho dílna beze pochyb zanechala v klášterním kostele nedocenitelný výtvarný odkaz. V tamních sbírkách však nalezneme ještě několik výtvarných děl z tvorby méně významných malířů. Ve všech případech se jedná o drobnější oltářní obrazy, které doplňují kostelní prostor spolu se třemi relikviárními oltáři sv. Jukunda, sv. Viktoriána a sv. Aurelia. Jmenovaná trojice oltářů však nedisponuje žádnými obrazy, protože se jedná o relikviáře.²⁰⁹ Trojici oltářů reprezentují obrazy sv. Máří Magdalény, sv. Scholastiky a sv. Josefa s Ježíškem.

Obraz sv. Máří Magdaleny byl zhotoven pravděpodobně kolem roku 1610 a pochází z výtvarného okruhu dvorních malířů císaře Rudolfa II. Nejčastěji je uváděno jméno Matouše Gundlacha (1566-1653).²¹⁰ Obraz zobrazuje sv. Máří Magdalenu s rozpuštěnými vlasy a nahými řadry s krucifixem v ruce, přičemž levou rukou se opírá o lebku.²¹¹

---

²⁰⁶ viz také 5. 3. Jan Jiří Etgens a jeho klenební fresky - oltářní obrazy chrámu sv. Petra a Pavla.

²⁰⁷ informace poskytl Mgr. Michal Kadlec, kurátor sbírkových a mobiliárních fondů, NPU, 8. 11. 2019.; viz obrazová příloha.

²⁰⁸ IBID

²⁰⁹ informaci poskytl pan Mgr. Kamil Petrů, zástupce kastelána v Kladrubech, NPU, 20. 10. 2019.

²¹⁰ IBID

²¹¹ viz obrazová příloha.

Druhý z oltářních obrazů je zasvěcen sv. Scholastice. Ta je zde zachycena v černém řádovém rouchu, v rukou s krucifixem a vznášející se bílou holubicí.²¹² Oltářní obraz nemá bohužel známého autora. Předpokládá se ale, že vznikl v první polovině 18. století.²¹³

Třetím ze zmíněných obrazů je oltářní obraz sv. Josefa s Ježíškem, pochází z dílny Asamova žáka Václava Samuela Theodora Schmidta (1703-1773) a byl zhotoven kolem roku 1743.²¹⁴ Obraz zobrazuje sv. Josefa, jak něžně hledí na malého Ježíška v náručí. Ten se usmívá a v ručičce drží lilii, symbol čistoty a neposkvrnění. Celému výjevu pak přihlíží skupina andílků s laskavými výrazy ve tvářích.²¹⁵

---

²¹² IBID

²¹³ informaci poskytl pan Mgr. Kamil Petrář, zástupce kastelána v Kladruzech, NPU, 20. 10. 2019.

²¹⁴ MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II*, ...c. d., s. 712.

²¹⁵ informace poskytl Mgr. Michal Kadlec, kurátor sbírkových a mobiliárních fondů, NPU, 8. 11. 2019.; viz obrazová příloha.

7. Broumovský klášter a kostel sv. Vojtěcha

7. 1. Kulturně-historický kontext broumovského kláštera

Posledním klášterním kostelem, na nějž bych ráda odkázala, bude broumovský kostel sv. Vojtěcha. Klášter v Broumově se svým kostelem tak uzavře pomyslný kruh několika vybraných archisterií, která vznikla právě pod vlivem břevnovsko-broumovského opatství.²¹⁶ Broumov v této práci také uzavře i jakousi pomyslnou „svatovojtěšskou rovinu“, započatou založením Břevnova z Vojtěchova podnětu a dovršenou kolonizací území Broumovska, jež původně patřilo Slavníkovcům.²¹⁷ Co se týče oficiálního založení kláštera, není tak jasné jako u předešlých benediktinských center. První známky osídlení benediktinských řeholníků se datují na Broumovsku do první poloviny 13. století, kdy bylo nedaleko dnešního Broumova zřízeno probošství v Polici nad Metují.²¹⁸ Postupem dekád se tu tak formovala komunita, již kolem poloviny 13. století přidělil král Přemysl Otakar I. území Police s Broumovem.²¹⁹ Benediktini se tak pomalu stali „otci“ christianizace tamního území, budovateli materiálně-kulturní základny budoucího města a později se stali i jeho vrchností, která pomalu bohatla nejen z odváděné roboty, ale i skrze vlastní podnikatelské počiny.²²⁰ Začala se zde tak formovat samostatná, schopná větev břevnovského kláštera. Podobně jako u předešlých klášterů i broumovská komunita v průběhu středověku relativně prosperovala, přičemž radikální zlom pro její budoucí vývoj nastal v období husitských válek.

Tehdy se totiž břevnovští benediktini, vyhnaní horlivými husitskými povstalci, uchýlili do exilu právě na Broumovsko.²²¹ Velká část nově přichozí komunity tu tak počala s

---

²¹⁶ viz 1.3. Geneze benediktinského působení od sv. Vojtěcha po současnost.

²¹⁷ MOČUBOVÁ, Martina. *Stavby Dientzenhoferů na Broumovsku* [online]. Jihlava, 2010 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/40188376-Vysoka-skola-polytechnicka-jihlava-katedra-cestovniho-ruchu.html>. Bakalářská práce. VYSOKÁ ŠKOLA POLYTECHNICKÁ JIHLAVA. Vedoucí práce Ak. mal. Vladimír Netolička., s. 27.

²¹⁸ KOLDA, Jindřich. Minulostí broumovských benediktinů. In: BOLOM-KOTARI, Martina. *Knihovny benediktinských klášterů Broumov a Rajhrad: katalog k výstavě*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2019., s. 15.

²¹⁹ *Klášter Broumov* [online]. Broumov: Vzdělávací a kulturní centrum Broumovska, 2019 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://klasterbroumov.cz/cs/klaster-broumov>.

²²⁰ BAŠTECKÁ, Lydia a Barbora TRENČANSKÁ. *Broumov*. Praha: Paseka, 2013, s. 8-9.

²²¹ FOLTÝN, Dušan. Břevnovsko-broumovský klášter - živý svědek tisíce let českých dějin. In: RŮŽIČKA, Jeroným. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Praha 6: Benediktinské arcidiocetství, 2013., s. 27.

budováním zcela nové tváře a významu kláštera, který se postupně stal dokonce sídlem opata.²²² Nástupem reformačního období raného novověku byl klášter jako jiné v českých zemích znatelně poznamenán. Tehdy se dokonce uvažovalo o jeho zrušení.²²³ Jak už je ale obecně známo, pro katolickou koalici v českých zemích dopadlo třicetileté období válek příznivě. Rekatolizaci území bylo nutné podpořit všemi prostředky a mnišským řádům, benediktiny nevyjímaje, se začalo opravdu dařit.

Nastupující baroko dalo Broumovu, podobně jako Břevnovu novou tvář z iniciativy dvou vlivných opatů - Tomáše Sartoriuse a Otmara Zinkeho.²²⁴ Stejně tak jako byly práce na zpusošeném břevnovském klášteře mimořádně plodné, dočkal se též broumovský obdobného rozkvětu. Není tedy nijak překvapující, že výtvarná díla vzniklá na objednávku benediktinů, se budou vztahovat i zde k tomuto období.

Protože měl broumovský klášter mimořádný charakter co do oblasti vzdělávání, podobně jako Rajhrad, nebyl během josefinských reforem zrušen.²²⁵ Co ovšem nezrušil konec 18. století, zničilo 20. století. S nástupem Protektorátu bylo břevnosko-broumovské opatství rozděleno, po válce němečtí členové odsunuti a vše nakonec dovršila komunistická likvidace klášterů a řeholních řádů.²²⁶ Tehdy se z broumovského kláštera stalo internační středisko pro řeholníky a řeholnice z celé republiky.²²⁷ Teprve po pádu železné opony se Broumov navrátil benediktinům a mezi léty 2014-15 prošel klášter renovací.²²⁸ Řeholníci se však do prostor už nevrátili.

---

²²² KOLDA, c. d., s. 15.

²²³ FOLTÝN, c. d., s. 28.

²²⁴ *Klášter Broumov* [online], c. d.; viz 3.1. Kulturně-historický kontext břevnovského kláštera.

²²⁵ KOLDA, c. d., s. 16-17.

²²⁶ FOLTÝN, c. d., s. 31-32.

²²⁷ KOLDA, c. d., s. 18.

²²⁸ Klášter a kostel sv. Vojtěcha, národní kulturní památka. In: *Královéhradecký kraj* [online]. Hradec Králové: oddělení regionálního rozvoje KÚ Královéhradeckého kraje, 2019, 2015 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://www.hkregion.cz/dr-cs/100573-.html>.

7. 2. Umělecký charakter kostela sv. Vojtěcha

Z hlediska uměleckého charakteru, disponuje kostel sv. Vojtěcha bezpochyby uměleckou výzdobou velmi bohatého spektra. Čeho si lze všimnout především je obdobná koncepce rozvržení prostoru chrámu a jeho jednotlivých uměleckých děl jako v břevnovském kostele sv. Markéty. Tuto podobnost bych hodnotila jak z hlediska výběru umělců, případně architektů, tak i z hlediska forem finálních výtvarných celků. Silné propojení s kostelem sv. Markéty je tu opravdu znatelné. Velkou úlohu v tom bezpochyby hráli stejní opati pro obě klášterní centra. Jak Broumov tak Břevnov, spojovaly osobnosti Tomáše Sartoria a Otmara Zinkeho.²²⁹ Tito muži totiž stáli za vybudováním nové podoby obou klášterů a u souvisejících objednávek v dílnách konkrétních umělců.

Kostel sv. Vojtěcha se dočkal postupně nové podoby od 80. let 17. století, která vznikla na místě původních pozůstatků stejnojmenného gotického chrámu. Autorem návrhu nové podoby byl architekt Martin Allia z Löwenthalu (data narození a smrti neznámé), jehož práce byla za Zinkeho dovršena architekty Kryštofem (1655-1722) a Kiliánem Ignácem (1689-1751) Dietzenhoferovými.²³⁰ O uměleckou výzdobu vnitřních interiérů se pak postarala především čtyři známá jména. Z drobnějších umělců jednak Antonio (zemřel 1690) a Tommaso (1665-1743) Soldati, z těch známějších pak Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu (1651-1730) či Václav Vavřinec Reiner (1689-1743).²³¹ Právě zde ve výběru umělců a v konkrétním provedení děl je nejvíce patrná podobnost s břevnovským kostelem sv. Markéty. Svědčí o tom jednak rozsáhlá a bohatá výzdoba kleneb obou chrámů od stejného autora, za druhé také výběr stejného počtu oltářních obrazů pro boční části lodi či boční kaple, od stylově blízkých autorů.²³²

---

²²⁹ viz 3.1. Kulturně-historický kontext břevnovského kláštera.

²³⁰ *Kláster Broumov* [online], c. d.

²³¹ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, *Benediktini I.*,...c. d., s. 316, 317, 324.

²³² viz 3.4. Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu a klenební výzdoba kostela sv. Markéty. ; pozn. V. V. Reiner - jeden z žáků Petra Brandla; viz k počtu oltářních obrazů - 3.3. Petr Brandl a oltářní obrazy sv. Markéty.

7. 3. Jan Stevens ze Steinfelsu a jeho výtvarný odkaz v kostele sv. Vojtěcha

Výtvarná práce Jana Stevense ze Steinfelsu v Broumově počala o něco dříve než pro kostel sv. Markéty v Břevnově.²³³ Svým „megalomanským” rozsahem a náročností však Břevnov v mnoha směrech dostihl. Práci v broumovském klášteře zahajuje malíř uzavřením smlouvy kolem roku 1687 a jeho odkaz zde vrcholí rokem 1695.²³⁴ Z ranějších prací je nutné zmínit jeho drobnější malířské práce v bočních kaplích chrámu či vytvoření prvních oltářních obrazů pro ně. Na raných zakázkách spolu s ním se podíleli i bratřenci Soldatiové svými štukatérskými pracemi.²³⁵ Jejich tvorba charakteristická postavami andílků a klasicistními drapériemi, patřila na konci 17. století mezi nejvýznamnější figuralistické práce vůbec.²³⁶

Z vrcholné tvorby pro broumovský klášter je pro Steinfelsův odkaz charakteristický zejména svatovojtěšský cyklus nástropních maleb. Inspirací pro něj se mu stala kniha Matěje Boleluckého s návrhy Karla Škréty (1610-1674).²³⁷ Malby představují celkem šest výjevů ze života sv. Vojtěcha od jeho svatého předurčení v dětství, přes skládání slibů, požehnání na Zelené hoře, umučení a konečné přenesení jeho ostatků. Všechny malby jsou doplněny vždy dvojicí andílků v lunetových výsečích, kteří mají atributy odkazující k dalším momentům světcova života.²³⁸

Specifickou část Steinfelsovy tvorby v kostele představuje cyklus dvanácti dalších výjevů ze života sv. Vojtěcha, Pěti bratří, christologických motivů a zobrazení proroků, evangelistů v prostoru kněžiště, kde se většina vyobrazení nachází v tzv. *slepých arkádách*.²³⁹ Poslední částí z maleb zhotovených pro broumovský kostel je zobrazení Českých patronů a Pěti bratří při zjevení českému vojsku u Kressenbrunu, jež se nachází nad varhanní

---

²³³ viz 3. 4. Jan Jakub Stevens ze Steinfelsu a klenební výzdoba kostela sv. Markéty.

²³⁴ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, *Benediktini I.*, ...c. d., s. 317, 318, 322.

²³⁵ IBID, s. 316-325.

²³⁶ *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Editor Anděla HOROVÁ. Praha: Academia, 2006, s. 708.

²³⁷ MÁDL, Martin. Kláštery v Břevnově a Broumově a jejich monumentální malířská výzdoba. In: RŮŽIČKA, Jeroným. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského*. Praha 6: Benediktinské arcidiocese, 2013., s. 50.; pozn. název knihy: *Rosa Boemica sive Vita Woytiechi agnomine Adalberti Pragensis*.

²³⁸ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, *Benediktini I.*, ...c. d., s. 329-338.

²³⁹ IBID, s. 341-348.; slepá arkáda -oblouk nesený svíslými podpěrami, zpravidla polosloup, přisazený k plné zdi, kterou člení, ale neotevřít. Dostupné z: <https://leporelo.info/slepa-arkada>.

tribunou.²⁴⁰ I navzdory tomu, že Steinfelsovo dílo v broumovském klášteře patří spíše k jeho ranějším dílům, nepochybně jej lze označit za jeden z největších výtvarných počínů jednoho člověka na poli výtvarného umění, v českých zemích.

7. 4. Václav Vavřinec Reiner a boční oltáře svatovojtěšského chrámu

Jak již bylo naznačeno v předchozí podkapitole, Steinfels vytvořil ve své rané práci pro Broumov oltářní obrazy v bočních kaplích. Co ale nebylo doposud vyřčeno je fakt, že jeho obrazy byly odstraněny a nahrazeny obrazy Václava Vavřince Reinerera mezi léty 1721-1722.²⁴¹ Reiner patřil vůbec mezi nejvýznamnější české barokní malíře; svým přínosem se řadí k tehdejší výtvarné elitě jako byl Petr Brandl či Jan Kryštof Liška (1650-1712). Ačkoliv na poli výtvarného umění proslul spíše jako freskař a krajinář, pro klášterní kostel v Broumově vytvořil malované oltářní obrazy.²⁴² Uzavření smlouvy a tedy i počátek jeho práce, je datován k roku 1721.²⁴³ Pro jeho tvorbu je charakteristická především mužnější jadrnost figur na rozdíl od sentimentálního idealismu, který byl v baroku typičtějším prvkem.²⁴⁴ Tento rys se promítá i do ztvárnění broumovských obrazů.

Oltářních obrazů je celkem šest. Vpravo při vstupu do kostela se nachází obrazy Bolestné Panny Marie, Českých patronů a sv. Markéty. Vlevo naopak trojice obrazů se námětem Smrtí sv. Benedikta, Rozeslání apoštolů a Útěku sv. rodiny.²⁴⁵ Celý soubor má představovat tzv. *stata*, tedy zastavení.²⁴⁶

Obraz Bolestné Panny Marie představuje modlící se Marii s žalostným výrazem ve tváři, která vzhlíží vzhůru ke svému jedinému synovi na kříži. Marie je oděna do typických symbolických barev - modré a červené. Tvář Krista v tomto případě není dovedena do

---

²⁴⁰ IBID

²⁴¹ MÁDL, HEISLEROVÁ, ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, VÁCHA, *Benediktini I.*,...c. d., s. 324.

²⁴² PREISS, Pavel a Vladimír FYMAN. *Václav Vavřinec Reiner*. Praha: Odeon, 1971, 138, [2] s. České dějiny, Sv. 43., s. 67.

²⁴³ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 222.

²⁴⁴ IBID

²⁴⁵ pozn. informace byla získána pozorováním, při osobní návštěvě kostela 30.11. 2019.

²⁴⁶ VILÍMKOVÁ, PREISS, c. d., s. 185.

přílišných proporčních detailů, což neplatí o ztvárnění jeho zbylé části těla.²⁴⁷ Naproti tomu obraz Českých patronů je figurálně podstatně bohatší, ba co více, přímo překypuje chaotickou změtí postav. Ve středové kompozici pochopitelně hlavní místo zaujímá sv. Václav, doprovázen dalšími patrony.²⁴⁸ Dle některých hodnocení, např. Pavla Preisse, je obraz řazen mezi nepovedenější.²⁴⁹ První trojici pak zakončuje obraz sv. Markéty bojující s drakem (zlem) skrze boží sílu, kterou představuje zářící krucifix v její ruce. Tato postava vykazuje asi nejvíce prvků jisté jadrnosti až mužnosti, především ve ztvárnění jejích paží.²⁵⁰

Naproti sv. Markéty se nachází obraz Smrti sv. Benedikta, představující světce v centrální kompozici, vzhlížícího v doprovodu svých spolubratrů již k nebeskému království. Obraz je ztvárněním velmi podobný břevnovskému Brandlovu obrazu v kostele sv. Markéty s tímtež námětem.²⁵¹ Předposledním ze série vyobrazení je Rozeslání apoštolů, uprostřed s žehnající postavou Krista.²⁵² Celý soubor statí je pak uzavřen obrazem Útěku sv. rodiny do Egypta, uprostřed s postavou malého Krista v jinošském věku, ačkoliv při biblickém útěku měl být ještě nemluvnětem, přičemž jej doprovází jeho matka a sv. Josef.²⁵³

---

²⁴⁷ pozn. informace byla získána pozorováním, při osobní návštěvě kostela 30.11. 2019.; viz obrazová příloha.

²⁴⁸ IBID

²⁴⁹ PREISS, Pavel. *Oltářní obrazy V. V. Reinera*. In: Umění: časopis Ústavu teorie a dějin umění Československé akademie věd. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 1960, 8(1), s. 40-42.

²⁵⁰ pozn. informace byla získána pozorováním, při osobní návštěvě kostela 30.11. 2019.; viz obrazová příloha.

²⁵¹ pozn. informace získána při osobní návštěvě kostela 30.11. 2019 od vedoucího prohlídkového provozu Jakuba Grusse.; srov. obrazů BrandlXReiner v obrazové příloze.

²⁵² pozn. informace byla získána pozorováním, při osobní návštěvě kostela 30.11. 2019.; viz obrazová příloha.

²⁵³ IBID

Závěr

Účelem této bakalářské práce bylo podat čtenáři ucelený obraz o výtvarné výzdobě dílčích klášterních kostelů, benediktinského řádu v českých zemích.. Text komplexně zanalyzoval vybrané objekty z několika základních perspektiv. Jednalo se o kulturně-historickou perspektivu, výtvarné řešení prostor, ikonografii, malíře působící ve službách řádu a v neposlední řadě o rozbor vybraných uměleckých děl. Na těchto základních vrstvách jsem se snažila poukázat na význam, specifickou i jedinečnost těchto barokních výtvarných klenotů, jejichž symbolická rovina nemusí být vždy na první pohled zjevná. Výtvarná díla pak mohou odkrývat i myšlenky, většinou lidí nevnímané, včetně důležitosti jejich sdělení. Umělecké objednávky tak odkrývají především příběhy, leckdy už zapomenuté, jež hrály důležitou roli v životě řeholníků, vážící se však i k bájným příběhům počátku vzniku českého státu. Díla nás upozorňují také na důležitou úlohu světských i duchovních představitelů, kteří přispěli k obrazu formující se křesťanské společnosti. Důležité je též poukázat na neméně rozhodující roli řeholního řádu benediktinů, bez jejichž mecenátu ani iniciativy by nevzniklo takovéto kulturní bohatství.

Jednoznačným přínosem této práce, je komplexní ucelené shrnutí vzhledu benediktinských kostelů z výtvarné perspektivy, ale i analýza některých dosud nezpracovaných děl, která byla prozatím odbornou literaturou opomíjena či zmíněna jen okrajově. V tomto ohledu se analýza dosud nezpracovaných děl dotýká především kladrubských a rajhradských oltářních obrazů v tamních klášterních kostelech.

Co práce jednoznačně potvrzuje je fakt, že na benediktiny nelze v žádném případě nahlížet jen z perspektivy duchovního významu, nýbrž i z hlediska kulturního, kdy bezesporu přispěli významným dílem do podoby českého baroka. Úctu by v člověku proto neměla vzbuzovat jen fakticita posvátnosti míst s výrazným spirituálním charakterem, ale i práce všech lidí, kteří do finálního díla vložili část ze sebe samých, a poselství své doby.

Seznam literatury

Tištěné zdroje

DRHOVSKÝ, Karel. *Kladrubský klášter*. Vyd. 2. Plzeň: Fraus, c2004, [16] s. Památky : unikátní encyklopedie na pokračování. ISBN 80-7238-192-X.

DUREC, Ivo. *Rajhrad: průvodce po pamětihodnostech*. Rajhrad: Město Rajhrad, c2008, [10] s. ISBN 978-80-254-3858-9.

Knihovny benediktinských klášterů Broumov a Rajhrad: katalog k výstavě. Editor Martina BOLOM-KOTARI. Hradec Králové: Gaudeamus, 2019, 139 s. ISBN 978-80-7435-740-4.

KROUPA, Jiří, Jaroslav VOBR a Vojen DRLÍK. *Benediktinský klášter v Rajhradě: klášter, klášterní knihovna, Památník písemnictví na Moravě = Benediktinerkloster in Raigern/Rajhrad : Kloster, Klosterbibliothek, Denkmal des Schrifttums in Mähren*. Druhé vydání. Předklášteří: Muzeum Brněnska, 2017, s. 48.

KRÜGER, Kristina, Rainer WARLAND a Achim BEDNORZ. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. Editor Rolf TOMAN. V Praze: Slovart, 2008, 431 s. ISBN 978-80-7391-121-8.

MACUROVÁ, Zuzana. *Umělecká praxe v barokním klášteře: proměny rajhradského proboštství v 18. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, 275 s. ISBN 978-80-210-7993-9.

MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini I: barokní nástěnná malba v českých zemích*. Praha: Academia, 2016, 587 s. ISBN 978-80-200-2621-7.

MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II: barokní nástěnná malba v českých zemích*. Praha: Academia, 2016, 601-1063 s. ISBN 978-80-200-2621-7.

Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Díl [1], A-M. Editor Anděla HOROVÁ. Praha: Academia, 1995, 546 s. ISBN 80-200-0521-8.

Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Díl [2], N-Ž. Editor Anděla HOROVÁ. Praha: Academia, 1995, 547-1103 s. ISBN 80-200-0522-6.

Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Editor Anděla HOROVÁ. Praha: Academia, 2006, 985 s. ISBN 80-200-0536-6.

NOVOTNÝ, Václav. *Začátky kláštera kladrubského a jeho nejstarší listiny*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1932, 50 s.

Ora et labora: vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu. Editor Markéta JAROŠOVÁ, editor Radka LOMIČKOVÁ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění v NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 253 s. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium, vol. 15. ISBN 978-80-7422-246-7.

Otevři zahradu rajskou. 2. upravené vydání. Editor Dušan FOLTÝN, editor Jan KLÍPA, editor Pavlína MAŠKOVÁ, editor Petr SOMMER, editor Vít VLNAS. V Praze: Národní galerie v Praze ve spolupráci s Filosofickým ústavem AV ČR v Praze, 2015, 491 s. ISBN 978-80-7035-591-6.

Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 2. díl, Algueire - Ažušak. [1.] vyd. Praha: J. Otto, 1889, 1141 s.

PAVELKOVÁ, Jindra. *Milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše.* Brno: Masarykova univerzita, 2014, 211 s. ISBN 978-80-210-6705-9.

POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech.* 3, P-Š. Praha: Academia, 1980, 538 s.

PREISS, Pavel. Jan Petr Molitor (1702-1757): Podobizny a portrétní motivy. Praha: Národní galerie, 2000, s. 106. ISBN 80-7035-244-2.

PREISS, Pavel a Vladimír FYMAN. *Václav Vavřinec Reiner.* Praha: Odeon, 1971, 138 s.

Rajhradský klášter minulost a přítomnost: Kloster Rajhrad Vergangenheit und Gegenwart. Brno: Okresní muzeum, 1991.

REMEŠOVÁ, Věra. *Svatý Prokop: Ve výtvarném umění.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1953.

ROYT, Jan, Ondřej KOUPIL a Michaela ANTŮŠKOVÁ. *Břevnovský klášter: historie kláštera, průvodce, benediktinský život.* V Praze: Benediktinské arcidiecézní opatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002, 48 s. ISBN 80-902682-5-0.

ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER. *Sázavský klášter.* Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, 2013, 99 s. ISBN 978-80-86516-57-8.

RŮŽIČKA, Jeroným. *Dějepis kláštera břevnovského a broumovského.* Praha 6: Benediktinské arcidiecézní opatství, 2013, s. 182. ISBN 9788086882192

SOMMER, Petr. *Sázavský klášter.* Praha: Unicornis, 1996, 62 s. ISBN 80-901258-5-9.

ŠAUŠA, Milan. *Klášter Kladruby: národní kulturní památka.* Nymburk: VEGA - L, 2004, 14 s. ISBN 80-86757-37-4.

VILÍMKOVÁ, Milada a Pavel PREISS. *Ve znamení břevna a růží: Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově.* Praha: Vyšehrad, 1989, 336 s. ISBN 80-7021-013-3.

ZESCHICK, Johannes Nepomuk. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě.* Vyd. 1. Praha: Benediktinské arcidiecézní opatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007, s. 207. ISBN 978-80-86882-04-8.

Periodika

Dějiny a současnost. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, 36(10) sešitů. ISSN 0418-5129.

Katolický týdeník: list českých a moravských diecézí. Praha: Katolický týdeník, 2011, 22(34). ISSN 0862-5557.

Umění: časopis Ústavu pro teorii a dějiny umění ČSAV. Praha: Ústav pro teorii a dějiny umění ČSAV, 1960, 1 sv., 644 s. ISSN 0049-5123.

Umění: časopis Ústavu teorie a dějin umění Československé akademie věd. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 1981, 1 sv., 568 s. ISSN 0049-5123.

Umění: časopis Ústavu teorie a dějin umění Československé akademie věd. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 1985. ISSN 0049-5123.

Elektronické zdroje

BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, Naděžda. *Führich Josef (1800-1876)*. In: Galerie Marold [online]. 2019 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.marold.cz/fuhrich-josef-1800-1876>.

Čertova brázda na Sázavě – pravěká dálnice nebo dílo zkroceného čerta?. In: ČT24 [online]. Česká televize, 2019, 26. 5. 2013 [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1096301-certova-brazda-na-sazave-praveka-dalnice-nebo-dilo-zkroceneho-certa>.

Dějiny kláštera paměť stará více než tisíc let. Sázava OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE KLÁŠTERA [online]. [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://www.klaster-sazava.cz/cs/o-klasteru/dejiny-sazavskeho-klastera>.

Historie rajhradského benediktinského kláštera. Benediktinské opatství Rajhrad [online]. Rajhrad [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.rajhrad.benediktini.cz/historie.html>.

Historie kláštera. In: Kladruby: OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE KLÁŠTERA [online]. Kladruby u Stříbra: PORTA, 2019 [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: <https://www.klaster-kladruby.cz/cs/o-klasteru/historie>.

CHLUMSKÝ, Jan. *Nanebevzetí Panny Marie: Maria Virgo, Assumptio*. Světcí k nám hovoří... [online]. [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=3731>.

Josef Winterhalder ml. (1743-1807). In: Muzeum umění Olomouc [online]. MUZEUM UMĚNÍ OLOMOUC, 2016 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.muo.cz/josef-winterhalder-ml-1743-1807--401/>.

KAŠKA, Pavel. *Život a pontifikát Řehoře Velikého* [online]. Praha, 2013 [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/59002>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

KŘIVOVÁ, Bc. Petra. *Památník písemnictví na Moravě v letech 2005-2010* [online]. Brno, 2011 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ka99p/magisterka-finalni_verze.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

KROUPA, Jiří. *Rajhradský chrám v pobožtské korespondenci 18. století*. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná = Opuscula historiae artium. 2006, vol. 55, iss. F50, pp. [43]-80 [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2006, 2006, s. 43-80 [cit. 2019-10-02]. ISBN 80-210-4186-2. ISSN 1211-7390. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/110450>.

KRSEK, Ivo. *Malířství I. poloviny 18. století na Moravě*. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná 1979-1980, roč. 28-29, č. F23-24 [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 1980, 1979-1980, s. 61-81 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/110433/F_HistoriaeArtium_23-1979-1_7.pdf?sequence=1.

Kláster Broumov [online]. Broumov: Vzdělávací a kulturní centrum Broumovska, 2019 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://klasterbroumov.cz/cs/klaster-broumov>.

Kláster a kostel sv. Vojtěcha, národní kulturní památka. In: *Královéhradecký kraj* [online]. Hradec Králové: oddělení regionálního rozvoje KÚ Královéhradeckého kraje, 2019, 2015 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://www.hkregion.cz/dr-cs/100573-.html>.

LEXOVÁ, Bc. Alena. *Dějiny kláštera Kladruby* [online]. Praha, 2015 [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz › webapps › zzp › download>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta.

LOKŠOVÁ, Bc. Pavlína. *Život a dílo pozdně barokního malíře Josefa Hagera* [online]. Praha, 2014 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/143533/>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta.

MÁDL, Martin. *Malířská výzdoba kostela sv. Markéty v Břevnově* [online]. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV, 2017, s. 72-83 [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: http://www.artefakt.cz/dokumenty/XII.%20konference/s.72-83_M.Madl.pdf.

MOČUBOVÁ, Martina. *Stavby Dientzenhoferů na Broumovsku* [online]. Jihlava, 2010 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/40188376-Vysoka-skola-polytechnicka-jihlava-katedra-cestovniho-ruchu.html>. Bakalářská práce. Vysoká škola polytechnická Jihlava.

Svatý Benedikt: Zakladatel benediktinského řádu. In: ŽivotopisyOnline.cz [online]. 2019 [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/sv-benedikt-480-213543-nl/>.

ZEMÁNKOVÁ, Anna. *KLÁŠTER KLADRUBY – ZPRACOVÁNÍ MAPOVÉ A PLÁNOVÉ DOKUMENTACE* [online]. Praha, 2017 [cit. 2019-10-30]. Dostupné z: http://maps.fsv.cvut.cz/diplomky/2017_BP_Zemankova-Anna.pdf. Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze.

Ostatní zdroje

Informace zaslané e-mailovou korespondencí Mgr. Kamilem Petráněm, zástupcem kastelána v Kladrubech, NPÚ, 20. 10. 2019.

KOLDINSKÁ, Marie, Vladimír KUČERA a Čestmír FRANĚK. *Historie.cs - Modli se a pracuj*. In: Česká televize [online]. 2019, 13. 12. 2014 [cit. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/214452801400034/>.

Soukromé fondy NPÚ zaslané Mgr. Michalem Kadlecem, kurátorem sbírkových a mobiliárních fondů, NPÚ, 8. 11. 2019.

Seznam fotografických příloh

Obrázek č. 1: vlastní fotografie, pořízena 25. 4. 2019.

Obrázek č. 2: IBID

Obrázek č. 3: IBID

Obrázek č. 4: IBID

Obrázek č. 5: URL - <http://petrbrandl.eu/katalog-del/detail-dila/?id=99>.

Obrázek č. 6: URL - <http://petrbrandl.eu/katalog-del/detail-dila/?id=98>.

Obrázek č. 7: URL - <http://petrbrandl.eu/katalog-del/detail-dila/?id=100>.

Obrázek č. 8: NEUMANN, Jaromír a Petr BRANDL. *Petr Brandl*. Editor Andrea STECKEROVÁ. V Praze: Národní galerie v Praze, 2016, s. 260-261.

Obrázek č. 9: URL - <http://petrbrandl.eu/katalog-del/detail-dila/?id=102>.

Obrázek č. 10: URL - <http://petrbrandl.eu/katalog-del/detail-dila/?id=104>.

Obrázek č. 11: URL - <http://petrbrandl.eu/katalog-del/detail-dila/?id=103>.

Obrázek č. 12: vlastní fotografie, pořízena 25.4. 2019.

Obrázek č. 13: REMEŠOVÁ, Věra. *Svatý Prokop: Ve výtvarném umění*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1953.

Obrázek č. 14: ROYT, Jan, Petr SOMMER a Martin STECKER. *Sázavský klášter*. Praha: Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, 2013, s. 51.

Obrázek č. 15: URL - <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie/6997-kostel-sv-prokopa>.

Obrázek č. 16: URL - <https://www.klaster-sazava.cz/cs/fotogalerie/6997-kostel-sv-prokopa>.

Obrázek č. 17: vlastní fotografie, pořízena 19.10. 2019.

Obrázek č. 18: IBID

Obrázek č. 19: IBID

Obrázek č. 20: IBID

Obrázek č. 21: MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II: barokní nástěnná malba v českých zemích*. Praha: Academia, 2016, s. 639.

Obrázek č. 22: vlastní fotografie, pořízena 19.10. 2019.

Obrázek č. 23: IBID

Obrázek č. 24: IBID

Obrázek č. 25: IBID

Obrázek č. 26: MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini II, ...c. d.*, s. 729-734.

Obrázek č. 27: IBID, s. 748-9.

Obrázek č. 28: IBID, s. s. 752-3.

Obrázek č. 29: fotografii poskytl Mgr. Michal Kadlec, kurátor sbírkových a mobiliárních fondů, NPÚ, 8. 11.

Obrázek č. 30: IBID

Obrázek č. 31: IBID

Obrázek č. 32: IBID

Obrázek č. 33: IBID

Obrázek č. 34: vlastní fotografie, pořízena 30.11. 2019.

Obrázek č. 35: IBID

Obrázek č. 36: MÁDL, Martin, Radka HEISLEROVÁ, Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ a Štěpán VÁCHA. *Benediktini I: barokní nástěnná malba v českých zemích*. Praha: Academia, 2016, s. 343.

Obrázek č. 37: vlastní fotografie, pořízena 30.11. 2019.

Obrázek č. 38: IBID

Obrázek č. 39: IBID

Obrázek č. 40: IBID

Obrázek č. 41: IBID